

The Interpretations of Public Recitation (Qiraat) in the Works of the First Five Centuries of Hijrah and Its Relationship with the Recitation (Qiraat) of the Seven Reciters*

Hamed Sharifi Nasab ¹

Abstract

Translations such as “Qiraat al-A’mmah”, “Qiraat al-Nas” and “Qiraat al-Jumhur” have been used in some historical reports. Some have provided incorrect interpretations of them by selective quoting. What readings do the mentioned interpretations refer to and in each case do they correspond with the how many readings of several reciters and how much did each of the famous reciters disagree with this general reading? The problem of the current research is that considering the importance of the first centuries of Hijrah and the fame of the seven reciters, the interpretations of public recitations in the first five centuries of Hijrah have been collected and compared with the recitations of the seven reciters. Considering the cases of the use of such general interpretations in the first five centuries of Hijrah shows that these interpretations were never used according to the individual reading of a reciter; Rather, in 95% of cases, these interpretations match at least with the reading of five reciters of the seven reciters and in 98.8% of cases, at least with the reading of four reciters of the seven reciters. This statistic shows that such interpretations either refer to the recitation of the majority of reciters or to the recitation of the majority of people who were subordinate to the reciters. Also, the comparison of the number of objections of each reciter with the cases of using the interpretations of public recitation in the first five centuries of Hijrah, shows that the most opposition to public recitation is in the recitation of the reciters of the city of Kufa (Kisai, Hamzah, and Asim narrated from Hafs) and the least opposition to public recitation is observed in the recitations of Hijaz reciters (Nafi’ and Ibn Kathir).

Keywords: Hafs from Asim, Public Recitation (Qiraat), Recitation (Qiraat) of People, Seven Recitations (Qira’at).

*. **Date of receiving:** 15 September 2021, **Date of approval:** 08 June 2022.

1. Ph.D, Quran and Hadith Sciences, University of Tehran, h.sharifinasab@chmail.ir

تعبیر قرائت عمومی در تألیفات پنج سده نخست هجری و رابطه آن با قرائت قاریان هفت گانه*

حامد شریفی نسب^۱

چکیده

تعبیری مانند «قراءة العامة»، «قراءة الناس» و «قراءة الجمهور» در پاره‌ای از گزارش‌های تاریخی به‌کار رفته است. برخی با نقل‌گزینشی، تفسیرهای نادرستی از آنها ارائه داده‌اند. اینکه تعبیر مزبور به چه قرائتی اشاره دارند و در هر مورد با قرائت چند قاری مطابقت دارند و هر یک از قاریان مشهور چه اندازه با این قرائت عمومی مخالفت داشته‌اند؟ مسأله پژوهش حاضر را شکل می‌دهد که با توجه به اهمیت سده‌های نخست هجری و شهرت قاریان هفت‌گانه، تعبیر قرائت عمومی در پنج سده نخست هجری گردآوری شده و با قرائت قاریان هفت‌گانه مقایسه شده است. ملاحظه موارد استعمال این‌گونه تعبیر عمومی در پنج سده نخست هجری نشان می‌دهد که این تعبیر هیچ‌گاه مطابق قرائت انفرادی یک قاری به‌کار نرفته‌اند؛ بلکه این تعبیر در ۹۵ درصد موارد، دست‌کم با قرائت پنج قاری از قاریان هفت‌گانه و در ۹۸/۸ درصد موارد، دست‌کم با قرائت چهار قاری از قاریان هفت‌گانه مطابقت دارند. این آمار شاهد آن است که این‌گونه تعبیر، یا به قرائت اکثر قاریان اشاره دارند یا به قرائت اکثر مردم که در قرائت تابع قاریان بودند. همچنین مقایسه تعداد مخالفت هر قاری با موارد به‌کار رفتن تعبیر قرائت عمومی در پنج سده نخست هجری، نشان می‌دهد که بیشترین مخالفت با قرائت عمومی، در قرائت قاریان شهر کوفه (حمزه، کسایی و عاصم به روایت حفص) وجود دارد و کمترین مخالفت با قرائت عمومی، در قرائت قاریان حجاز (نافع و ابن‌کثیر) مشاهده می‌شود.

واژگان کلیدی: حفص از عاصم، قراءة العامة، قراءة الناس، قرائات سبع.

*. تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۶/۲۴ و تاریخ تأیید: ۱۴۰۱/۰۳/۱۸.

۱. فارغ‌التحصیل دکتری، علوم قرآن و حدیث، دانشگاه تهران؛ (h.sharifinasab@chmail.ir).

مقدمه

بحث از قرائت قرآن کریم مسئله‌ای تاریخی در حوزه قرآن کریم است که بررسی و تحقیق در آن نیازمند مستندات قطعی تاریخی است و نظریه‌سازی در این علم، بدون پشتوانه مستندات تاریخی، محکوم به بطلان است. در این زمینه یکی از موضوعاتی که در چند سال اخیر مورد توجه پژوهشگران قرآنی قرار گرفته، تعبیری در سده‌های نخست هجری است که به قرائت عمومی اشاره دارد؛ تعبیری مانند: «قراءة العامة»، «قراءة الناس»، «قراءة الجمهور» و تعبیری از این دست.

ملاحظه این‌گونه تعبیر در سده‌های نخست هجری سوال‌های مهمی را مطرح می‌کند: آیا این تعبیر بر وجود قرائت مستقلی نزد مردم دلالت دارد یا به قرائت عموم مردم که با تبعیت از قاریان شهرشان حاصل می‌شد، اشاره دارد؟ آیا قرائت یا قرائاتی وجود دارد که این تعبیر در تمام موارد با آن مطابقت کامل داشته باشد؟ آیا مورد یا مواردی یافت می‌شود که این تعبیر با قرائت انفرادی یک قاری مطابقت داشته باشد؟ این تعبیر با کدام یک از قرائت‌ها مخالفت کمتری دارد و با کدام قرائت مطابقت بیشتری دارد؟

روشن است که پاسخ به این مسائل در گروی پژوهش دقیق و گسترده در موارد استعمال این تعبیر است و استناد جزئی یا گزینشی به چند مورد اندک، نمی‌تواند نتیجه مطمئن و دقیقی به دنبال داشته باشد؛ بر این اساس در پژوهش حاضر بیش از ۸۰۰ مورد از موارد استعمال این‌گونه تعبیر در تألیفات سده‌های یک تا پنج هجری مورد توجه و بررسی قرار گرفته است تا نتایج حاصل‌شده، جزئی و گزینشی نباشد.

در آثار مختلفی که در سال‌های اخیر نگاشته شده، به تعبیر قرائت عمومی در تألیفات سده‌های نخست هجری استناد شده است. ابتدا برخی به صورت اجمالی به وجود تعبیری مانند «قراءة العامة» و «قراءة الناس» در گزارشهای سده‌های نخست هجری استناد کردند (معرفت، ۱۴۱۵: ۱۴۷/۲-۱۴۸). سپس برخی دیگر به این‌گونه تعبیر در منابع سده‌های دوم تا چهارم استناد کرده و با ذکر ۱۲ نمونه، مدعی شدند که قرائتی که بیشترین هماهنگی و کمترین اختلاف را با قرائت عموم مردم دارد، قرائت عاصم به روایت حفص است (ناصریان، ۱۳۹۳: ۲۲۹-۲۳۲) در حالی که چنین ادعایی با استناد به چند مورد اندک، اشتباه بزرگی در روش است و فاقد دقت و فاقد توان اثبات مدعاست.

برخی دیگر نیز با نگارش مقاله‌ای با عنوان «بررسی تاریخ قرائة العامة و ارتباط آن با روایت حفص از عاصم»، موارد استعمال این تعبیر را به‌ویژه در کتاب فراء بررسی کرده و ادعا کردند که این تعبیر به صورت کامل بر قرائت امروزی منطبق است (حسینی و ایروانی، ۱۳۹۴: ۱۵۹-۱۸۶). البته مقاله ذکر شده دارای اشتباهات متعدّد در گزارش‌ها و نقل قول‌ها و همچنین خطاهای فاحش در

برداشت‌هاست و در گزارش‌ها نیز گزینشی عمل کرده و موارد متعددی که بر خلاف اهداف آن مقاله بوده، گزارش نکرده است که در نقد این مقاله و تذکر اشتباهات فراوان آن، دو مقاله به چاپ رسیده است (شریفی نسب و بابایی، ۱۳۹۷: ۳۵-۵۹؛ شریفی نسب و بابایی، ۱۳۹۹: ۲۳۳-۲۶۳).

در مقاله دیگری با نام «پی‌جویی قرائت عامه در کتب تفسیری سده‌های نخست و نقش آن در ترجیح قرائت» این‌گونه تعابیر به‌صورت اجمالی در تفاسیر سده‌های نخست هجری و به‌طور ویژه در کتاب مجاز القرآن، اثر ابو عبیده، مورد بررسی قرار گرفته است؛ البته با این پیش‌فرض که عموم مردم یک قرائت عمومی مستقل و متمایز از قرائت قاریان داشته‌اند (ایزدی و ذوقی، ۱۳۹۶: ۴۹-۶۸).

از آنجا که اهداف آثار و پژوهش‌های یاد شده، گردآوری گزارش‌های مربوط به قرائت عمومی در سده‌های نخست هجری نبوده، به گزارش‌هایی اندک اکتفا کرده‌اند که نمی‌توان با تکیه بر این تعداد، نتیجه دقیقی استخراج کرد. برای شناخت صحیح مقصود از این‌گونه تعابیر و مقایسه دقیق رابطه آنها با قرائت قاریان ضرورت دارد که گزارش‌های مختلف تاریخی در این رابطه گردآوری شود و بر همین اساس، پژوهش حاضر به گردآوری مجموع گزارش‌های مربوط به قرائت عمومی در پنج سده نخست هجری -که با توجه به نزدیک‌بودن به عصر نزول و عصر قاریان از اهمیت بیشتری برخوردارند- می‌پردازد و هر مورد از این تعابیر را از حیث مطابقت یا مخالفت با قرائت هر یک از قاریان هفت‌گانه مورد بررسی و دقت قرار می‌دهد تا بتوان مطابقت داشتن یا نداشتن آن با یک قرائت خاص را به‌صورت صحیح تشخیص داد و نزدیک‌ترین قرائت به آن را به روش صحیح مشخص کرد.

در گردآوری تعابیر مربوط به قرائت عمومی، تعابیری مانند «قراءة العامة»، «قراءة الناس»، «قراءة الجمهور»، «قراءة الجماعة» و همچنین تعابیر زیرمجموعه هر یک از این دست تعابیر مانند «قرأه العامة»، «قرأها العامة»، «قرأ العامة»، «قرأت به العامة»، «العامة علی» و «قراءة العوام» مورد توجه قرار گرفته و از منابع تفسیری و روایی مشتمل بر این‌گونه تعابیر که در پنج سده نخست هجری نگاشته شده‌اند، استفاده شده است. در مقایسه این تعابیر با قرائت قاریان نیز قرائت قاریان هفت‌گانه مورد توجه بوده است که از شهرت بیشتری نسبت به سایر قرائات برخوردارند.

البته آن دسته از تعابیری که مانند تعابیر «قراءة القراء» یا «عامه القراء» به قرائت قاریان اشاره داشته باشند و همچنین اندک مواردی که دو قرائت مختلف به عنوان قرائت عمومی معرفی شده‌اند، مانند «قرأه الناس بنصب التاء و رفعها» (فراء، ۱۹۸۰: ۳۸۴/۲)، در گردآوری تعابیر مربوط به قرائت عمومی و شمارش آمارها ملاحظه نشده‌اند. همچنین آن دسته از تعابیری که به‌صورت کلی به قرائت عمومی

اشاره کرده باشند، بدون آنکه در آیه مشخصی قرائت عمومی را بیان کرده باشند، مورد توجه نبوده اند. علت چشم پوشی از این گونه موارد آن است که هدف از پژوهش حاضر، مقایسه تعبیر قرائت عمومی با قرائت هر یک از قاریان هفت گانه است؛ اما تعبیر مربوط به قرائت قاریان مانند «عامه القراء»، خارج از موضوع است و تعبیر مربوط به دو قرائت و تعبیر کلی بدون تعیین آیه خاص، از حیث انطباق و مخالفت با قرائت قاریان، مقایسه پذیر نیستند.

بنابراین در پژوهش حاضر، تعبیر قرائت عمومی که به یک قرائت مشخص در آیه مشخصی اشاره داشته باشند، گردآوری شده است و انطباق و مخالفت هر یک از این تعبیر با قرائت هر یک از قاریان هفت گانه سنجیده شده است.

الف. تعبیر قرائت عمومی در سده اول و دوم هجری

در برخی از منابع متقدم تعبیری از قرائت عمومی به صورت کلی و بدون اشاره به آیه ای خاص، از عبیده بن قیس (م ۷۲ ق) (ابن ابی شیبۀ، ۱۴۰۹: ۱۵۴/۶)، ابوعبدالرحمان سلمی (م ۷۴ ق) (مقریزی، ۱۴۲۰: ۲۹۰/۴؛ متقی هندی، ۱۹۸۹: ۶۹۳/۲)، و برخی از اهل بیت (علیهم السلام) (کلینی، ۱۴۰۷: ۶۳۳/۲؛ صفار، ۱۴۰۴: ۱۹۳/۱؛ صدوق، ۱۳۹۸: ۲۸۴) نقل شده است؛ اما آنچه در مقایسه این تعبیر با قرائت هر یک از قاریان اهمیت دارد، تعبیری است که در مورد آیه مشخص گزارش شده باشند؛ زیرا در این موارد است که می توان رابطه قرائت عمومی را با قرائت قاریان سنجید.

۱. سخن ابودریس خولانی (م ۸۰ ق)

نخستین تعبیری که با اشاره به قرائت آیه مشخصی قرائت عمومی را بیان می کند از ابودریس عائد الله بن عبد الله بن عمرو خولانی (م ۸۰ ق) نقل شده است که در خصوص آیه ۲۶ سورة فتح، این تعبیر را به کار برده است. ابن شبة به واسطه عمرو بن قسطنطین و ابن ابی داود به واسطه هشام بن خالد از طریق ولید بن مسلم، از عبدالله بن علاء بن زبیر (زید)^۱ و شخصی دیگر، از عطیة بن قیس از ابودریس خولانی نقل کرده اند که ابودرداء و گروهی از یارانش از شام به سمت مدینه رفتند تا مصحف شان را نزد اهل مدینه قرائت کنند و حروفش را تثبیت و اصلاح کنند. ابی بن کعب آیه ۲۶ سورة فتح را با اضافاتی اینگونه قرائت کرد: «إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ الْحَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةَ وَلَوْ حَمِيَّتُهُمْ كَمَا حَمَوُا لَفَسَدَ الْمَسْجِدُ الْحَرَامُ». وقتی خبر به عمر رسید، ابی بن کعب را احضار کرد و گفت آیه را قرائت کند که به همان صورت (با

۱. نام این راوی در سند ابن شبة، «عبدالله بن العلاء بن زید» (م ۶۳ ق) ثبت شده است اما در کتاب ابن ابی داود، «عبدالله بن العلاء بن زبیر» (م ۱۶۴ ق) وجود دارد که با توجه به طبقه آن ها و راویان قبل و بعد، نقل درست همان نقل ابن ابی داود است.

اضافات) قرائت کرد. سپس عمر به زید بن ثابت گفت: تو قرائت کن؛ پس او به قرائت عمومی خواند (فَقَرَأَ زَيْدٌ قِرَاءَةً الْعَامَّةَ). عمر نیز گفت: ما فقط همین قرائت را می‌شناسیم (ابن‌شبه، ۱۳۹۹: ۷۰۹/۲ - ۷۱۰؛ ابن‌ابی‌داوود، ۱۴۲۳: ۳۵۷). البته روشن است که این تعبیر در سخن ابودریس خولانی، مربوط به متن واحد قرآن نزد عموم مردم است، نه قرائت متفاوت از متن واحد قرآن کریم.

۲. سخن عروة بن زبیر (م ۹۴ق)

در خصوص آیه نخست سوره بینه نیز تعبیر قرائت عمومی گزارش شده است. ابن‌وهب (م ۱۹۷ق) در تفسیر خود ابتدا روایتی از طریق عبدالله بن لهیعة از ابوالاسود مدنی نقل می‌کند که آیه نخست سوره بینه را در مصحف ابن‌مسعود این‌گونه مشاهده کرده است: «لَمْ يَكُنْ أَهْلُ الْكِتَابِ وَالْمُشْرِكِينَ ذَاتِ الْيَهُودِيَّةِ وَالنَّصْرَانِيَّةِ وَالْمَجُوسِيَّةِ، وَإِنَّ الدِّينَ الْخَنِيفِيَّةَ الْمُسْلِمَةَ غَيْرَ الْمُشْرِكَةِ لَمْ يَكُونُوا مُفْتَرِقِينَ حَتَّى تَأْتِيَهُمُ الْبَيِّنَةُ» (ابن‌وهب، ۲۰۰۳: ۶۲/۳). ابن‌وهب به دنبال این گزارش، گزارش دیگری از ابوالاسود از عروة بن زبیر نقل می‌کند که مردم در قرائت آیات نخست سوره بینه اختلاف پیدا کردند؛ عمر بن خطاب با برگه چرمی نزد حفصه حاضر شد و گفت: وقتی رسول خدا ﷺ بر تو وارد شد از درخواست کن که سوره بینه را به تو تعلیم دهد و بگو آن را برایت در این برگه چرمی بنویسد؛ پس حفصه چنین کرد و پیامبر ﷺ برای او نوشت؛ پس همان قرائت عمومی بود؛ «فهی قراءه العامة» (ابن‌وهب، ۲۰۰۳: ۶۲/۳).

صرف نظر از ادعای کتابت پیامبر ﷺ در این گزارش، به نظر می‌رسد این روایت دارای ارسال باشد؛ زیرا عروة بن زبیر (م ۹۴ق) از تابعین است و عصر رسول خدا ﷺ را درک نکرده است تا بتواند بدون واسطه این ماجرا را نقل کرده باشد؛ مگر آن‌که ادعا شود وی این روایت را از عمر بن خطاب نقل کرده است. به هر حال تعبیر «قراءة العامة» همان‌طور که ممکن است از عروة بن زبیر (م ۹۴ق) صادر شده باشد، ممکن است سخن ابوالاسود مدنی (م ۱۳۱ق)، عبدالله بن لهیعة (م ۱۷۴ق) یا خود ابن‌وهب (م ۱۹۷ق) باشد که احتمال صدور این تعبیر از آنان، نسبت به عروة بن زبیر بیشتر است؛ زیرا این تعبیر در روایت دوم، در مقابل قرائتی قرار دارد که در روایت اول از ابن‌مسعود نقل شده است؛ بنابراین احتمال صدور آن از کسی که روایت اول را نیز روایت کرده، قوت بیشتری دارد. در هر صورت تعبیر قرائت عمومی در این گزارش نیز مربوط به متن واحد قرآن است، همان‌گونه که عموم قاریان هفت‌گانه و همه مسلمانان قرائت می‌کنند.

۳. سخن نقل شده از امام باقر (ع) (شهادت: ۱۱۴ ق)

سید شرف الدین استرآبادی (م ۹۴۰) در خصوص آیه ۲۰ سورة لقمان، روایتی از تفسیر علی بن ابراهیم (زنده در ۳۰۷ ق) با سند وی از جابر جعفی نقل کرده است که شخصی، آیه «وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً» را نزد امام باقر (ع) قرائت کرد که امام به او فرمود: «هذه قراءة العامة و أما نحن فنقرأ «وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً» فأما النعمة الظاهرة فهي النبي ﷺ و ما جاء به من معرفة الله و توحیده و أما النعمة الباطنة فموالاتنا أهل البيت و عقد مودتينا» (استرآبادی، ۱۴۰۷: ۴۳۸/۱).

در این روایت بین قرائتی که امام در مقابل قرائت عمومی مطرح کرده اند و قرائت عمومی تفاوتی دیده نمی شود؛ مگر آنکه به قرینه ادامه سخن امام (أما النعمة الظاهرة... أما النعمة الباطنة)، قرائت اهل بیت (ع) را «نِعْمَةً» به صیغه مفرد بدانیم که امام «النعمة الظاهرة» را به پیامبر (ﷺ) و «النعمة الباطنة» را به امام تفسیر کرده اند که این قرائت به صیغه مفرد، در مقابل قرائت «نِعْمَةً» به صیغه جمع قرار دارد. شایان ذکر است که از میان قاریان هفت گانه، نافع، ابوعمر و حفص از عاصم در این آیه «نِعْمَةً» را به صیغه جمع قرائت کرده و ابن عامر، ابن کثیر، شعبه از عاصم، حمزه و کسایی آن را «نِعْمَةً» به صیغه مفرد قرائت کرده اند (ابن مجاهد، ۱۴۰۰: ۵۱۳).

البته این روایت با همین سند در کتاب تفسیر قمی وجود دارد با این تفاوت که عبارت «هذه قراءة العامة و أما نحن فنقرأ و أسبغ عليكم نعمة ظاهرة و باطنة» در آن وجود ندارد (قمی، ۱۴۰۴: ۱۶۵/۲-۱۶۶). چنانکه در برخی از نسخه های کتاب استرآبادی (استرآبادی، ۱۴۰۷: ۴۳۸/۱: پاورقی) و در نقل قول های دیگران از تفسیر قمی (مجلسی، ۱۴۰۳: ۵۲/۲۴؛ بحرانی، ۱۳۷۴: ۳۷۶/۴؛ حویزی، ۱۴۱۵: ۱۴۱۲/۴) نیز این قسمت از عبارت وجود ندارد و البته اصل روایت نیز از نظر سندی دارای ضعف است^۱.

بنابراین، صدور تعبیر «قراءة العامة» از امام باقر (ع) با اشکال و تردید همراه است؛ اما اگر از اشکالات منبعی و سندی این روایت چشم پوشی شود و صدور این روایت از امام باقر (ع) پذیرفته شود، در این صورت به کاربرد تعبیر «قراءة العامة» برای قرائت «نِعْمَةً» به صیغه جمع می تواند به قرائت عمومی در شهر سکونت امام باقر (ع) یعنی شهر مدینه اشاره داشته باشد؛ زیرا ابوجعفر مدنی (م ۱۳۰ ق) که از حدود سال ۶۳ هجری قرآن را در مسجد النبی بر مردم مدینه قرائت می کرد (ابن مجاهد، ۱۴۰۰: ۵۷-۵۹) و همچنین نافع مدنی (م ۱۶۹ ق) که از سال ۱۰۰ یا ۱۱۰ هجری ریاست قرائت را در مدینه به عهده داشت (ابن مجاهد، ۱۴۰۰: ۶۲-۶۳)، آیه را به صورت جمع «نِعْمَةً» قرائت می کردند (دمیاطی، ۱۴۲۲: ۴۴۸).

۱. در سند این روایت «القاسم بن محمد»، «یحیی بن آدم» و «شریک بن عبدالله» قرار دارند که نجاشی «القاسم بن محمد» را تضعیف کرده است (نجاشی، الرجال، ۱۳۶۵: ۳۱۵) و «یحیی» و «شریک» نیز مجهول اند و هیچ توثیقی برای آنها در آثار رجال شیعه یافت نمی شود.

۴. سخن ابوعمرو بصری (م ۱۵۴ق)

سخاوی (م ۶۴۳ق) در گزارشی مرسل از شخص نامعینی با نام «محمد بن صلاح»، نقل کرده که شخصی به ابوعمرو گفت: چگونه آیه «لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ» را قرائت می‌کنی؟ ابوعمرو گفت: «لَا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ». آن مرد گفت: چطور [چنین قرائت می‌کنی] در حالی که از پیامبر ﷺ قرائت «لَا يُعَذِّبُ» نقل شده است؟ ابوعمرو پاسخ داد: حتی اگر خودم از آن مردی که این قرائت را از پیامبر ﷺ نقل کرده، می‌شنیدم آن قرائت را انتخاب نمی‌کردم. آن مرد پرسید: چرا؟ ابوعمرو گفت: لَأَنِّي أَتَمُّ الْوَاحِدِ الشَّاذِ إِذَا كَانَ عَلَى خِلَافِ مَا جَاءَتْ بِهِ الْعَامَةُ: زیرا من قرائتِ واحدِ شاذی را که بر خلاف آن چیزی است که عموم آورده‌اند، مَتَّهَم [به کذب یا اشتباه بودن] می‌دانم (سخاوی، ۱۴۱۹: ۵۶۹/۲). ابوشامة مقدسی (م ۶۶۵ق) نیز به‌صورت مرسل، تنها بخش پایانی سخن ابوعمرو را گزارش کرده است (ابوشامة، المرشد الوجیز، ۱۴۲۴: ۱۳۸).

در آیه یادشده، تنها کسانی «لَا يُعَذِّبُ» به فتح ذال قرائت کرده و سایر قاریان هفت‌گانه از جمله ابوعمرو بصری «لَا يُعَذِّبُ» به کسر ذال قرائت کرده‌اند (ابن مجاهد، ۱۴۰۰: ۶۸۵). بنابراین قرائتی که ابوعمرو آن را در این آیه، قرائت عمومی معرفی کرده، با قرائت کسانی مخالفت دارد؛ اما با توجه به اینکه سخاوی، که سالها با ابوعمرو فاصله دارد، برای سخنی که از ابوعمرو نقل کرده، هیچ سلسله‌سندی ارائه نکرده است، صدور این سخن از ابوعمرو محرز نیست.

۵. سخن یحیی بن عبدالله بن ابی‌ملیكة (م ۱۷۳ق)

سخاوی (م ۶۴۳ق) و ابوشامة مقدسی (م ۶۶۵ق) به‌صورت مرسل از خلاد بن یزید باهلی (م ۲۲۰ق) چنین نقل کرده‌اند که به یحیی بن عبدالله بن ابی‌ملیكة (م ۱۷۳ق) گفتم: نافع از پدرت از عائشه نقل کرده که او «إِذْ تَلْقَوْنَهُ» قرائت می‌کرد و می‌گفت به معنای «ولق الكذب» است. یحیی پاسخ داد: اینکه مستقیماً از عائشه نشنیده‌ای، عیبی ندارد؛ زیرا نافع در نقل سخن پدرم موثق بود و پدرم هم در نقل سخن عائشه موثق بود؛ اما من دوست ندارم اینگونه قرائت کنم. گفتم: چرا [دوست نداری] در حالی که می‌دانی عائشه چنین قرائت کرده است؟ یحیی گفت: لِأَنَّهُ غَيْرُ قِرَاءَةِ النَّاسِ: چون بر خلاف قراءه عموم مردم است (سخاوی، ۱۴۱۹: ۵۶۷/۲-۵۶۸؛ ابوشامة، ۱۴۲۴: ۱۳۸).

البته با وجود اختلاف قاریان هفت‌گانه در ادغام ذال در تاء در آیه «إِذْ تَلْقَوْنَهُ»، اختلافی در اصل قرائت «تَلْقَوْنَهُ» وجود ندارد و حتی نافع که راوی قرائت «تَلْقَوْنَهُ» از عائشه است، خود چنین قرائت

نکرده است (ابن مجاهد، ۱۴۰۰: ۴۵۳-۴۵۴)؛ بنابراین، قرائت یاد شده در این روایت به عنوان «قراءة الناس»، با قرائت همه قاریان هفت گانه انطباق دارد؛ هرچند این گزارش نیز مانند گزارش سابق، فاقد سند متصل است و بین سخاوی و ابوشامه و راوی این گزارش، سالها فاصله است؛ بنابراین صدور گزارش یادشده از یحیی بن ابی ملیکه محرز نیست.

۶. سخن خلیل بن احمد (م ۱۷۵ق)

خلیل بن احمد فراهیدی (م ۱۷۵ق) دو بار به قرائت عمومی اشاره کرده است. ابتدا در خصوص آیه «وَعَبَدَ الطَّاغُوتِ» (مائده: ۶۰) گفته است که این آیه بر هفت وجه قرائت می شود که عموم، «وَعَبَدَ الطَّاغُوتِ» قرائت می کنند؛ ثَمَّ تُقْرَأُ هَذِهِ الْآيَةُ عَلَى سَبْعَةِ أَوْجِهٍ: فَالْعَامَّةُ تَقْرَأُ «وَعَبَدَ الطَّاغُوتِ» (خلیل بن احمد، العین، ۱۴۰۹: ۴۹/۲). وی سپس شش قرائت دیگر را اینگونه بر می شمارد «عُبِدَ الطَّاغُوتِ»، «عَبَدَ الطَّاغُوتِ»، «عَبَدَ الطَّاغُوتِ»، «عَبَدَ الطَّاغُوتِ»، «عَابِدَ الطَّاغُوتِ» و «عُبِدَ الطَّاغُوتِ» (خلیل بن احمد، ۱۴۰۹: ۴۹/۲).

از میان قاریان هفت گانه تنها حمزه قرائت «عَبَدَ الطَّاغُوتِ» را برگزیده است و سایر قاریان هفت گانه «وَعَبَدَ الطَّاغُوتِ» قرائت کرده اند (ابن مجاهد، ۱۴۰۰: ۲۴۶). سایر قرائات مطرح شده نیز از قرائات شاذ محسوب می شوند که ابن خالویه قرائات این آیه را نوزده مورد دانسته و افرادی را که هر قرائت به آنها منتسب است، ذکر کرده است (ابن خالویه، مختصر فی شواذ القرآن، بی تا، ۳۹-۴۰).

دومین موردی که خلیل بن احمد به قرائت عمومی اشاره کرده، در رابطه با قرائت آیه «بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضِ» (بقره: ۱۱۷؛ انعام: ۱۰۱) است که بعد از اشاره به قرائت نصب «بَدِيع»، قرائت «بَدِيع» را به رفع، به عنوان قرائت عمومی یاد کرده است: و قراءة العامة الرفع [و هو] أولى بالصواب (خلیل بن احمد، ۱۴۰۹: ۵۴/۲-۵۵). البته جمیع قاریان هفت گانه و دیگر قاریان مشهور این آیه را به رفع قرائت کرده اند و قرائت نصب (بَدِيع)، قرائتی شاذ است که از شخصی به نام صالح شامی نقل شده است (ابن خالویه، بی تا، ۴۵).

ب. تعابیر قرائت عمومی در سده سوم هجری

در میان آثار سده سوم هجری، تعابیر اشاره کننده به قرائت عمومی در چند اثر مشاهده می شود که به جز تفسیر فراء که صد مرتبه از این تعابیر استفاده کرده، موارد آن در سایر آثار انگشت شمار است.

۱. تعابیر قرائت عمومی در تفسیر فراء (م ۲۰۷ق)

فراء (م ۲۰۷ق) در تفسیر معانی القرآن ۱۰۰ مرتبه تعابیر قرائت عمومی را به کار برده است که از این میان ۳۰ مورد مطابق قرائت همه قاریان هفت گانه است؛ به این معنا که در این موارد هیچ یک از قاریان

هفت گانه بر خلاف آن قرائتی که به عنوان قرائت عمومی یاد شده، قرائت نکرده‌اند (فراء، معانی القرآن، ۱۹۸۰: ۱۹۰/۱، ۳۸۲، ۴۶۹؛ ۳۰/۲، ۳۶، ۶۵، ۷۲، ۷۸، ۱۰۷ دو مورد، ۱۲۷، ۲۶۴، ۳۳۹، ۳۷۳، ۳۷۴، ۴۰۶؛ ۵۰/۳، ۹۰، ۹۷، ۱۰۱، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۴۵، ۱۷۶، ۱۸۶، ۲۱۰، ۲۵۳، ۲۶۳، ۲۷۰، ۲۹۰).

همچنین این تعابیر در ۱۷ مورد با قرائت شش قاری، در ۳۲ مورد مطابق با قرائت پنج قاری، در ۱۵ مورد مطابق با قرائت چهار قاری و در ۶ مورد با قرائت کمتر از چهار قاری مطابقت دارند؛ بنابراین از مجموع ۱۰۰ مورد استعمال این گونه تعابیر، ۹۴ مورد با قرائت اکثر قاریان هفت گانه، یعنی دست کم با قرائت چهار قاری از قاریان هفت گانه، مطابقت دارد. شایان توجه است که هیچ یک از موارد استعمال این گونه تعابیر، منطبق بر قرائت منفرد و انحصاری یک قاری یا راوی نیست.

به جز ۳۰ موردی که منطبق بر قرائت تمام قاریان هفت گانه است، در ذیل، ۷۰ موردی که قرائت عمومی با قرائت برخی از قاریان هفت گانه مطابقت ندارد، فهرست می شود.

	قرائت عمومی	تعبیر	قاریان موافق	قاریان مخالف	منبع: فراء، معانی القرآن، ۱۹۸۰
۱	لَخُسِفَ بِنَا (القصص/۸۲)	قراءة العامة	۶ قاری + ۱ راوی	حفص (لَخَسَفَ)	۳۱۳/۲
۲	لَا مَقَامَ لَكُمْ (الأحزاب/۱۳)	قراءة العوام	۶ قاری + ۱ راوی	حفص (لا مُقَام)	۳۳۶/۲
۳	فَصُرُّهُنَّ (البقرة/۲۶۰)	صَمَّ الصَّادُ العامة	۶ قاری	حمزه (فصبرهن)	۱۷۴/۱
۴	وَيَقْتُلُونَ (آل عمران/۲۱)	قراءة العامة	۶ قاری	حمزه (يُقَاتِلُونَ)	۲۰۲/۱
۵	الَّذِي يُسَيِّرُكُمْ (يونس/۲۲)	قراءة العامة	۶ قاری	ابن عامر (يُسَيِّرُكُمْ)	۴۶۰/۱
۶	جُذَاذًا (الأنبياء/۵۸)	قراءة الناس	۶ قاری	کسای (جذاذا)	۲۰۶/۲
۷	فَمَكَثَ (النمل/۲۲)	قرأها الناس	۶ قاری	عاصم (فمكث)	۲۸۹/۲
۸	يَزْفُونَ (الصفات/۹۴)	قرأ الناس	۶ قاری	حمزه (يزفون)	۳۸۹/۲
۹	وَأَخْرُ مِنْ شَكْلِهِ (ص/۵۸)	قرأ الناس	۶ قاری	ابوعمر و (أخُرُ)	۴۱۱/۲
۱۰	يَوْمَ التَّنَادِ (غافر/۳۲)	قرأها العوام	۶ قاری	ابن کثیر (التنادي)	۷/۳

قرآنت عمومی	تعبیر	قاریان موافق	قاریان مخالف	منبع: فراء، معانی القرآن، ۱۹۸۰
۱۱	بِهَادِي الْعُمَى (النمل/۸۱)	۶ قاری	حمزه (تهدي)	۵۷/۳
۱۲	فَهْلُ عَسَيْتُمْ (محمد/۲۲)	۶ قاری	نافع (عسيتم)	۶۲/۳
۱۳	الصَّاعِقَةُ (الذاريات/۴۴)	۶ قاری	کسای (الصَّاعِقَةُ)	۸۸/۳
۱۴	وَيَتَنَاجَوْنَ (المجادله/۸)	۶ قاری	حمزه (يَتَنَاجَوْنَ)	۱۴۱/۳
۱۵	فَسَتَعْلَمُونَ (الملك/۲۹)	۶ قاری	کسای (فسيعلمون)	۱۷۲/۳
۱۶	لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ (النبا/۲۳)	۶ قاری	حمزه (لبثين)	۲۲۸/۳
۱۷	مَطْلَعُ الْفَجْرِ (القدر/۵)	۶ قاری	کسای (مطلع)	۲۸۰/۳
۱۸	صَبِيحًا حَرَجًا (الأنعام/۱۲۵)	۵ قاری + ۱ راوی	نافع و شعبه (حرجا)	۳۵۳/۱
۱۹	يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا (النور/۳۶)	۵ قاری + ۱ راوی	ابن عامر و شعبه (يسبح)	۲۵۳/۲
۲۰	قَالَ أَعْلَمَ (البقرة/۲۵۹)	۵ قاری	حمزه و کسای (اعلم)	۱۷۴/۱
۲۱	وَلَا تَقَاتِلُوهُمْ... حَتَّى يَفَاتِلُوكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلُوكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ (البقرة/۱۹۱)	۵ قاری	حمزه و کسای (لا تقاتلوهم/ يقتلوكم/ قتلوكم)	۱۱۶/۱
۲۲	لَا يَكْذِبُونَكَ (الأنعام/۳۳)	۵ قاری	نافع و کسای (لا يكذبونك)	۳۳۱/۱
۲۳	فَرَقُوا دِينَهُمْ (الأنعام/۱۵۹)	۵ قاری	حمزه و کسای (فارقوا)	۳۶۶/۱
۲۴	فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ (التوبة/۱۱۱)	۵ قاری	حمزه و کسای (فيقتلون ويقتلون)	۴۵۳/۱
۲۵	وَجُوهُهُمْ قُطْعًا (يونس/۲۷)	۵ قاری	ابن كثير و کسای (قطعا)	۴۶۲/۱
۲۶	قَالَ سَلَامٌ (هود/۶۹)	۵ قاری	حمزه و کسای (سلم)	۲۱/۲
۲۷	نَكْتَلُ (يوسف/۶۳)	۵ قاری	حمزه و کسای (يكتل)	۴۹/۲
۲۸	لِيُغْرِقَ أَهْلَهَا (الكهف/۷۱)	۵ قاری	حمزه و کسای (ليغرق أهلها)	۱۵۵/۲

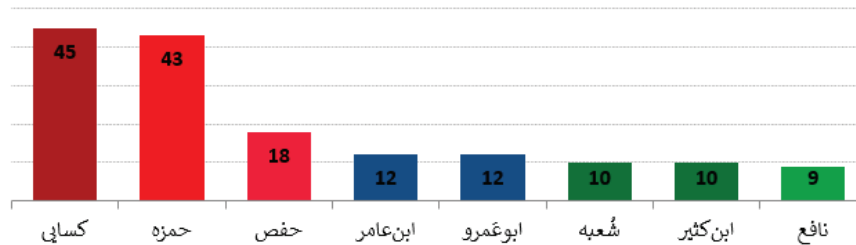
قرآن عمومی	تعبیر	قاریان موافق	قاریان مخالف	منبع: فراء، معانی القرآن، ۱۹۸۰
۲۹	سُكَّارِي وَمَا هُمْ بِسُكَّارِي (الحج/۲)	اجتمع الناس والقراء	۵ قاری حمزه و کسای (سُكَّارِي/بِسُكَّارِي)	۲۱۴/۲
۳۰	فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ (الحج/۵۱)	قراءة العوام	۵ قاری ابن كثير و ابو عمرو (مُعَاجِزِينَ)	۲۲۹/۲
۳۱	جَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا (الفرقان/۶۱)	قراءة العوام	۵ قاری حمزه و کسای (سُرُجًا)	۲۷۱/۲
۳۲	لَنُبَيِّنَنَّ... ثُمَّ لَنَقُولَنَّ (النمل/۴۹)	العوام على النون	۵ قاری حمزه و کسای (لَنُبَيِّنَنَّ/لَنَقُولَنَّ)	۲۹۶/۲
۳۳	وَنُزِّي فِرْعَوْنَ (القصص/۶)	الناس بعد يقرءونها	۵ قاری حمزه و کسای (يَزِي)	۳۰۲/۲
۳۴	عَدُوًّا وَحَزَنًا (القصص/۸)	العوام	۵ قاری حمزه و کسای (حُزْنَا)	۳۰۲/۲
۳۵	لَنُبَيِّنَنَّ لَهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ (العنكبوت/۵۸)	قرأها العوام	۵ قاری حمزه و کسای (لنثوينهم)	۳۱۸/۲
۳۶	لَعَنَّا كَثِيرًا (الأحزاب/۶۸)	قراءة العوام	۵ قاری عاصم و ابن عامر (كثيرا)	۳۵۱/۲
۳۷	بَاعِدُ بَيْنَ أَسْفَارِنَا (سبا/۱۹)	قراءة العوام	۵ قاری ابن كثير و ابو عمرو (بَعْدُ)	۳۶۰/۲
۳۸	بَزِينَةِ الْكَوَاكِبِ (الصفافات/۶)	قراءة العامة	۵ قاری عاصم و حمزه (بَزِينَةِ)	۳۸۲/۲
۳۹	وَالْيَسَعَ (ص/۴۸)	قرأه العوام	۵ قاری حمزه و کسای (الْيَسَعَ)	۴۰۷/۲
۴۰	رَجُلًا سَلَمًا (الزمر/۲۹)	قرأ العوام	۵ قاری ابن كثير و ابو عمرو (سَالِمًا)	۴۱۹/۲
۴۱	يَكْفِي عَبْدَهُ (الزمر/۳۶)	قرأها الناس	۵ قاری حمزه و کسای (عِبَادَهُ)	۴۱۹/۲
۴۲	كِبَائِرِ الْإِثْمِ (الشورى/۳۷)	قرأ العوام	۵ قاری حمزه و کسای (كبير)	۲۵/۳
۴۳	يُرْسِلُ رَسُولًا (الشورى/۵۱)	نصبت العوام	۵ قاری ابن عامر و نافع (يُرْسِلُ)	۲۶/۳
۴۴	مِنْ دَابَّةٍ آيَاتٍ (الجاثية/۴)	قراءة الناس	۵ قاری حمزه و کسای (آيَاتٍ)	۴۵/۳
۴۵	غِشَاوَةً (الجاثية/۲۳)	قرأها الناس	۵ قاری حمزه و کسای (غَشَاوَةً)	۴۸/۳
۴۶	فَتَبَيَّنُوا (الحجرات/۶)	قراءة الناس	۵ قاری حمزه و کسای (فَتَبَيَّنُوا)	۷۱/۳

	قرآنت عمومی	تعبیر	قاریان موافق	قاریان مخالف	منبع: فراء، معانی القرآن، ۱۹۸۰
۴۷	أَفْتَمَّازُونَهُ (النجم/۱۲)	قراءة العوام	۵ قاری	حمزه و کسایی (أَفْتَمَّازُونَهُ)	۹۶/۳
۴۸	لَا تَخْفَى مِنْكُمْ (الحاقة/۱۸)	قراها الناس	۵ قاری	حمزه و کسایی (لا يخفي)	۱۸۱/۳
۴۹	لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ، ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا (التكاثر/۶-۷)	قراءة العوام	۵ قاری	ابن عامر و کسایی (لَتَرَوُنَّ)	۲۸۸/۳
۵۰	لَيْنِ أَنْجَانَا (يونس/۲۲)	قراءة الناس	۴ قاری	عاصم، حمزه، کسایی (أَنْجَانَا)	۳۳۸/۱
۵۱	فَعَمِيَتْ عَلَيْكُمْ (هود/۲۸)	قراءة العامة	۴ قاری + ۱ راوی	حفص، حمزه، کسایی (فَعَمِيَتْ)	۱۲/۲
۵۲	لَسَبًا فِي مَسَاكِينِهِمْ (سبا/۱۵)	قراءة العوام	۴ قاری + ۱ راوی	حفص، حمزه، کسایی (مَسَاكِينِهِمْ)	۳۵۷/۲
۵۳	وَهَلْ يُجَاوِزِي (سبا/۱۷)	العوام	۴ قاری + ۱ راوی	حفص، حمزه، کسایی (يُجَاوِزِي)	۳۵۹/۲
۵۴	لَا يَسْمَعُونَ (الصفات/۸)	قراها الناس	۴ قاری + ۱ راوی	حفص، حمزه، کسایی (لَا يَسْمَعُونَ)	۳۸۲/۲
۵۵	حَمِيمًا وَ غَسَاقًا (النبا/۲۵)	خففها الناس	۴ قاری + ۱ راوی	حفص، حمزه، کسایی (غَسَاقًا)	۴۱۰/۲
۵۶	وَيَعْلَمُ مَا يُفْعَلُونَ (الشورى/۲۵)	العوام يقرءونها	۴ قاری + ۱ راوی	حفص، حمزه، کسایی (مَا يُفْعَلُونَ)	۲۳/۳
۵۷	يُنْقَلَبُ عَنْهُمْ... وَيَتَجَاوَزُ (الأحقاف/۱۶)	قراءة العوام	۴ قاری + ۱ راوی	حفص، حمزه، کسایی (يُنْقَلَبُ/يَتَجَاوَزُ)	۵۳/۳
۵۸	يَعْلَمُ أَسْرَارَهُمْ (محمد/۲۶)	قراها الناس	۴ قاری + ۱ راوی	حفص، حمزه، کسایی (أَسْرَارَهُمْ)	۶۳/۳
۵۹	فِي آيَاتٍ نَجَسَاتٍ (فصلت/۱۶)	العوام عَلَى	۴ قاری	نافع، ابن كثير، ابو عمرو (نَجَسَاتٍ)	۱۴/۳
۶۰	لَيَجْزِي قَوْمًا (الجاثية/۱۴)	قراها الناس	۴ قاری	ابن عامر، حمزه، کسایی (لَيَجْزِي)	۴۶/۳

قارئ عامومي	تعبير	قاريان	قاريان مخالف	منبع: فراء، معاني القرآن، ١٩٨٠
٦١	حُسْعًا أَبْصَارُهُمْ (القمر/٧)	٤ قارى	ابوعمر، حمزه، كساى (خاشعا)	١٠٥/٣
٦٢	وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ (الرحمن/١٢)	٤ قارى	ابن عامر (الريحان)، حمزه، كساى (الريحان)،	١١٣/٣
٦٣	إِذَا قِيلَ انشُزُوا فَانْشُزُوا (المجادلة/١١)	٤ قارى	عاصم، نافع، ابن عامر (الْمُشْرُوا فَانْشُرُوا)	١٤١/٣
٦٤	فَكَ رَقِيَّةٍ، أَوْ إِطْعَامٌ (البلد/١٣)	٤ قارى	ابن كثير، ابوعمر، كساى (فَكَ رَقِيَّةٍ/ أُطْعَمَ)	٢٥٦/٣
٦٥	آيَاتٍ مُبِينَاتٍ (النور/٣٤)	٣ قارى + ١ راوى	حفص، ابن عامر، حمزه، كساى (مبينات)	٢٥١/٢
٦٦	يَا عِبَادِ لَا خَوْفٌ (الزخرف/٦٨)	٣ قارى + ١ راوى	نافع، ابن عامر، ابوعمر، شعبه (عبادى)	٣٧/٣
٦٧	أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ (النساء/٩٤)	٣ قارى	عاصم، ابن كثير، ابوعمر، كساى (السلام)	٢٨٣/١
٦٨	لَمَّا عَلَيَّهَا حَافِظُ (الطارق/٤)	٣ قارى	كساى، ابن كثير، نافع، ابوعمر (لَمَّا)	٢٥٤/٣
٦٩	وَلْيَبْدُلْنَهُمْ (النور/٥٥)	١ قارى + ١ راوى	حفص، ابن عامر، ابوعمر، نافع، حمزه، كساى (لِيُبْدِلْنَهُمْ)	٢٥٩-٢٥٨/٢
٧٠	فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ (الإسراء/٢٣)	١ قارى + ١ راوى	ابن كثير و ابن عامر (أُفٍّ)، ابوعمر، حمزه، كساى و شعبه (أُفٍّ)	١٢١/٢

بر اساس جدول فوق، مخالفت های این تعبیر با قرائت هر یک از قاریان هفت گانه به این شرح است:

تعداد مخالفت قاریان هفت گانه با تعبیر قرائت عمومی
(در ۱۰۰ مورد به کاررفته در تفسیر فراء)

۲. تعبیر قرائت عمومی در تفسیر اخفش (م ۲۱۵ق)

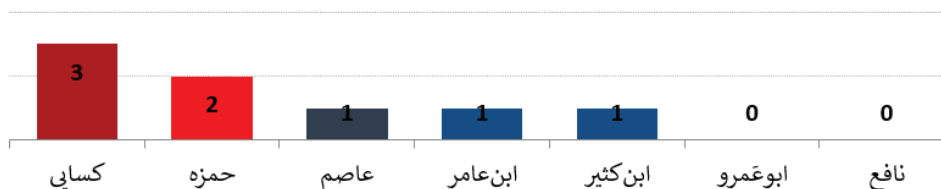
کاربرد تعبیر مربوط به قرائت عمومی در کتاب معانی القرآن اخفش (م ۲۱۵ق) تنها ۵ مورد است که از این میان، ۲ مورد با قرائت جمیع قاریان هفت گانه، ۲ مورد مطابق با قرائت پنج قاری و ۱ مورد منطبق بر قرائت سه قاری از قاریان هفت گانه است.

	قرائت عمومی	تعبیر	قاریان موافق	قاریان مخالف	زجاج، اعراب القرآن، ۱۴۱۶
۱	وَإِذَا يَأْتِي فَاَتَقُونَ (البقرة/۴۱)	قراءة العامة	۷ قاری ۱	-	۷۸/۱
۲	كُلُّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ (القمر/۴۹)	الجماعة	۷ قاری	-	۸۵/۱
۳	قِطْعاً مِنَ اللَّيْلِ (يونس/۲۷)	عامة الناس	۵ قاری	ابن کثیر و کسائی (قُطْعاً)	۱۹۸/۱
۴	قَالَ أَعْلَمُ (البقرة/۲۵۹)	قراءة العامة	۵ قاری	حمزه و کسائی (اعْلَمُ)	۳۷۳/۱
۵	دِيناً قَيِّماً (الأنعام/۱۶۱)	قراءة العامة	۳ قاری	عاصم، ابن عامر، حمزه و کسائی (قَيِّماً)	۳۱۸/۱

۱. در خصوص یاء زائد بر رسم الخط، به صورت کلی نافع، ابو عمرو، حمزه و کسائی در حالت وصل این یاء ها را قرائت می کنند و در حالت وقف، آن را حذف می کنند و ابن کثیر و هشام از ابن عامر در هر دو حالت وقف و وصل، یاء را قرائت می کنند؛ اما ابن ذکوان از ابن عامر و عاصم در هر دو حالت وقف و وصل، یاء را حذف می کنند (دمیاطی، اتحاف فضلاء البشر، ۱۴۲۲: ۱۵۲). با این وجود، قاریان هفت گانه بر قرائت نکردن یاء محذوف در «فاتقون» اتفاق دارند (نک: ابن مجاهد: ۱۴۰۰: ۱۹۷؛ دمیاطی، اتحاف فضلاء البشر، ۱۴۲۲: ۱۷۷).

بر اساس جدول فوق، مخالفت‌های این تعابیر با قرائت هر یک از قاریان هفت‌گانه به این شرح است:

تعداد مخالفت قاریان هفت‌گانه با تعابیر قرائت عمومی (در مورد به کاررفته در تفسیر اخفش)

۳. تعابیر قرائت عمومی در صحیح بخاری (م ۲۵۶ق)

بخاری (م ۲۵۶ق) نیز دو بار تعبیر «قراءة العامة» را به کار برده است (بخاری، ۱۴۰۷: ۱۲۱۶/۳؛ ۱۶۳۷/۴) که هر دو تعبیر با قرائت جمیع قاریان هفت‌گانه، مطابقت دارد. گفتنی است که بخاری در مورد نخست، تعبیر «قراءة العامة» را در ادامه روایتی ذکر کرده که از طریق نصر بن علی ازدی (م ۲۵۰ق) از ابن مسعود نقل کرده است (بخاری، ۱۴۰۷: ۱۲۱۶/۳) که ممکن است این تصور را به وجود آورد که این تعبیر، جزئی از روایت و سخن ابن مسعود بوده و در سده نخست هجری صادر شده است؛ این درحالی است که این تعبیر، یا سخن بخاری (م ۲۵۶ق) است یا سخن نصر بن علی ازدی (م ۲۵۰ق)؛ زیرا بخاری در جای دیگر و ترمذی در کتاب خود همین روایت را به جای «نصر بن علی ازدی» از طریق «محمود بن غیلان» نقل کرده‌اند و احمد بن حنبل نیز همین روایت را بدون واسطه «نصر بن علی ازدی» نقل کرده است که ادامه سند آنها به صورت کامل با سند روایت بخاری یکسان است؛ اما در آنها تعبیر «قراءة العامة» به کار نرفته است (بخاری، ۱۴۰۷: ۱۲۳۶/۳؛ ترمذی، بی تا، ۱۹۰/۵؛ ابن حنبل، ۱۴۲۰: ۴۰۱/۶). این مطلب نشان می‌دهد که تعبیر «قراءة العامة» در روایت نخست بخاری، سخن عبد الله بن مسعود و دیگر راویان نیست، بلکه سخن خود بخاری یا «نصر بن علی ازدی» است.

۴. تعابیر قرائت عمومی در کتاب ابن قتیبة (م ۲۷۶ق)

ابن قتیبة دینوری (م ۲۷۶ق) نیز در رابطه با قرائت دو آیه، تعبیر «الناس یقرءون» و «قرأ الناس» را به کار برده است (هر دو مورد در: ابن قتیبة، تأویل مشکل القرآن، ۱۴۲۳: ۲۴) که این دو مورد نیز با قرائت جمیع قاریان هفت‌گانه مطابقت دارد.

۵. تعالیر قرائت عمومی در کتاب حربی (م۲۸۵ق)

ابراهیم بن اسحاق حربی (م۲۸۵ق) نیز در تبیین قرائت دو آیه در کتاب حدیثی خود، ۲ بار تعبیر «قراءة العامة» را به کار برده است (حربی، ۱۴۰۵؛ ۸۶/۱؛ ۷۷۷/۲) که هر دو مورد مطابق قرائت همه قاریان هفت گانه است.

۶. تعالیر قرائت عمومی در کتاب ابن ابی عاصم (م۲۸۷ق)

ابن ابی عاصم شیبانی (م۲۸۷ق) نیز در کتاب فقهی-حدیثی خود یک بار تعبیر «قراءة العامة» را به کار برده است (ابن ابی عاصم، الدیات، بی تا، ۲۷) که این مورد، تنها با قرائت کسایی مخالفت دارد. وی در خصوص آیه ۴۵ سورة مائده، دو روایت یکسان را از انس بن مالک از دو طریق نقل می کند و در نقل روایت نخست می نویسد: «حدثنا ابوبکر بن ابی شیبة، حدثنا عبدالله بن المبارك، عن يونس، حدثني ابو علي بن يزيد، عن الزهري عن انس بن مالك أن رسول الله ﷺ قرأ ﴿وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنفَ بِالْأَنفِ﴾؛ قرأها أبو بكر على قراءة العامة» (ابن ابی عاصم، الدیات، بی تا، ۲۷). سپس می نویسد: «حدثنا الحسن بن علي، حدثنا يحيى بن آدم، عن ابن المبارك، عن يونس بن يزيد، عن الزهري، عن انس، أن النبي ﷺ قرأ ﴿وَكَتَبْنَا عَلَيْهِمْ فِيهَا أَنَّ النَّفْسَ بِالنَّفْسِ وَالْعَيْنَ بِالْعَيْنِ وَالْأَنفَ بِالْأَنفِ﴾ بالرفع، هكذا حدثني الحلواني» (ابن ابی عاصم، الدیات، بی تا، ۲۷).

مقصود ابن ابی عاصم آن است که این آیه از انس با سند مشابه نقل شده است، اما راوی مستقیم در روایت نخست، یعنی ابوبکر بن ابی شیبة، آن را طبق قرائت عمومی به نصب خوانده و راوی مستقیم در روایت دوم یعنی حسن بن علی حلوانی آن را به رفع قرائت کرده است؛ بنابراین تعبیر «قراءة العامة» در این روایت، سخن مؤلف و مربوط به سده سوم هجری است و نباید به عنوان سخن انس بن مالک تصور شود.

ج. تعالیر قرائت عمومی در سده چهارم هجری

تعالیر مربوط به قرائت عمومی به تدریج در سده چهارم هجری نسبت به سده های پیشین افزایش یافت که علت آن، مفصل و حجیم تر شدن کتاب های تفسیری و قرآنی و به تبع آن توجه بیشتر به قرائت های آیات قرآن کریم بود.

۱. تعالیر قرائت عمومی در کتاب زجاج (م۳۱۱ق)

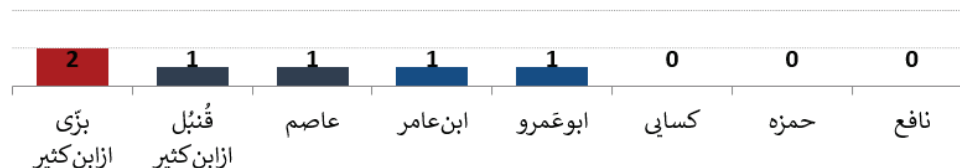
زجاج (م۳۱۱ق) در کتاب إعراب القرآن، ۹ مرتبه تعالیر قرائت عمومی را به کار برده است که ۴ موردش با قرائت همه قاریان هفت گانه (زجاج، ۱۴۱۶؛ ۹۳۷/۳، ۹۳۸، ۹۴۳-۹۴۴، ۹۳۰) و سایر مواردش نیز با قرائت ۶ قاری از قاریان هفت گانه مطابقت دارد که در جدول ذیل تبیین شده است.

منبع: فراء، زجاج، إعراب القرآن، ١٤١٦	قاریان مخالف	قاریان موافق	تعبیر	قرائت عمومی	
٨٤٩/٣	بزی از ابن کثیر (لاَیَمَّمُوا/ تَوَفَّاهُمْ/ لاَتَعَاوَنُوا)	٦ قاری + ١ راوی	قراءة العامة	لَايَمَّمُوا (البقرة/٢٦٧) تَوَفَّاهُمْ (النساء/٩٧) لَاتَعَاوَنُوا (المائدة/٢) و...	١
٢٨٠/١	ابن عامر (تكن)	٦ قاری	قراءة الناس	أَوْ لَمْ يَكُنْ (الشعراء/١٩٧)	٢
٨٥٢/٣	عاصم (تَصَدَّقُوا)	٦ قاری	الجماعة	وَأَنْ تَصَدَّقُوا (البقرة/٢٨٠)	٣
٩٠٨-٩٠٧/٣	ابن کثیر (المتعالی)	٦ قاری	قراءة العامة/ الجماعة	الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ (الرعد/٩)	٤
٩٣٩/٣	ابوعمر و (البحر)	٦ قاری	قراءة العامة	وَالْبَحْرُ يَمْلُؤُهُ (لقمان/٢٧)	٥

بر اساس جدول بالا، آمار مخالفت هر یک از قاریان هفت گانه با تعابیر قرائت عمومی در تفسیر زجاج به این شرح است:

تعداد مخالفت قاریان هفت گانه با تعابیر قرائت عمومی (در ٩ مورد به کاررفته در تفسیر زجاج)

٢. تعابیر قرائت عمومی در تفسیر ماتریدی (م٣٣٣ق)

ابومنصور ماتریدی (م٣٣٣ق) در تفسیرش ١٠ مرتبه از تعابیر قرائت عمومی بهره گرفته است که ٧ موردش بر قرائت جمیع قاریان هفت گانه منطبق است (ماتریدی، ١٤٢٦: ٣٨٠/٤؛ ١٣٦/٨؛ ٢٢٥؛ ٣٥٣/٩، ٤٥١؛ ٤٨٤؛ ٧٨/١٠). از ٣ مورد باقی مانده، یک مورد منطبق بر قرائت ٦ قاری، یک مورد منطبق بر قرائت پنج قاری و یک مورد منطبق بر قرائت چهار قاری است.

	قرائت عمومي	تعبير	قاریان موافق	قاریان مخالف	منبع: ماتریدی، تفسیر الماتریدی، ۱۴۲۶
۱	إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ (الأشغال/۵۹)	قراءة العامة	۶ قاری	ابن عامر (أنهم)	۲۴۷/۵
۲	سَأَلَ سَائِلٌ (المعارج/۱)	القراءة العامة	۵ قاری	ابن عامر و نافع (سال)	۱۹۴/۱۰
۳	أَنْ كُنْتُمْ قَوْمًا (الزخرف/۵)	القراءة العامة	۴ قاری	نافع، حمزه و کسای (إن)	۱۴۸/۹

براساس جدول فوق، آمار مخالفت هر یک از قاریان هفت گانه با تعابیر قرائت عمومی در تفسیر ماتریدی به این شرح است:

تعداد مخالفت قاریان هفت گانه با تعابیر قرائت عمومی (در ۱۰ مورد به کاررفته در تفسیر ماتریدی)

۳. تعابیر قرائت عمومی در کتاب نحاس (م۳۳۸ق)

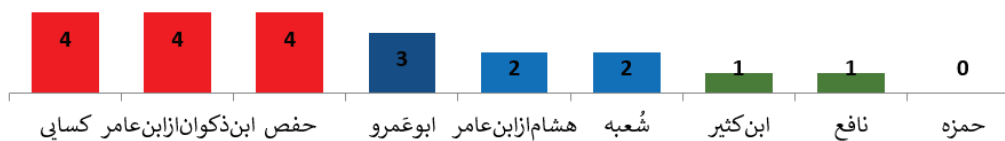
ابوجعفر نحاس (م۳۳۸ق) ۳۹ مرتبه تعابیر قرائت عمومی را به کار برده است که ۲۶ مورد از آنها با قرائت تمام قاریان هفت گانه مطابقت دارد (نحاس، ۱۴۲۱: ۹۵/۱، ۱۳۹، ۱۴۲، ۲۰۱، ۲۶۷؛ ۵/۲، ۲۴، ۳۴، ۲۹۷؛ ۷۰/۳، ۹۲، ۲۶۰؛ ۷۰/۴، ۱۱۴، ۱۲۲، ۱۲۳، ۱۵۴، ۱۸۳، ۱۹۵، ۲۱۵، ۲۲۹، ۲۵۰؛ ۱۰/۵، ۱۶۶، ۷۶، ۱۹۵).

از ۱۳ مورد باقی مانده، ۸ مورد با قرائت شش قاری و ۵ مورد با قرائت پنج قاری از قاریان هفت گانه مطابقت دارد.

	قرائت عمومی	تعبیر	قاریان موافق	قاریان مخالف	منبع: نحاس، إعراب القرآن، ۱۴۲۱
۱	سَوَاءُ الْعَاكِفُ (الحج/۲۵)	قراءة العامة	۶ قاری + ۱ راوی	حفص (سواء)	۶۶/۳
۲	كَلَّا سَيَعْلَمُونَ (النبا/۴)	قراءة العامة	۶ قاری + ۱ راوی	ابن ذکوان از ابن عامر (ستعلمون)	۷۹/۵
۳	حَتَّىٰ إِذَا فُزِّعَ (سبا/۲۳)	قراءة العامة	۶ قاری	ابن عامر (فزع)	۲۳۶/۳
۴	تَقْسَحُوا فِي الْمَجْلِسِ (المجادلة/۱۱)	قراءة العامة	۶ قاری	عاصم (المجالس)	۲۵۲/۴
۵	وَقَدْ أَخَذَ مِيثَاقَهُمُ (الحديد/۸)	الأمة عليها/ الجماعة	۶ قاری	ابوعمر و (أخذ/ميثاقكم)	۲۳۴/۴
۶	ذُقْ إِنَّكَ (الدخان/۴۹)	حجة الجماعة	۶ قاری	کسای (أنت)	۸۹/۴
۷	مَطْلَعِ الْفَجْرِ (القدر/۵)	قراءة العامة/قراءة الجماعة	۶ قاری	کسای (مطلع)	۱۶۷/۵
۸	لَفُؤًا وَلَا كِدَابًا (النبا/۳۵)	قراءة الجماعة	۶ قاری	کسای (کذابا)	۸۶/۵
۹	كَالْمُهْلِ يَغْلِي (الدخان/۴۵)	حجة الجماعة	۵ قاری + ۱ راوی	ابن کثیر و حفص (تغلي)	۸۹/۴
۱۰	وَالَّذِينَ قَاتَلُوا (محمد/۴)	حجة الجماعة	۵ قاری + ۱ راوی	ابوعمر و و حفص (قتلوا)	۱۱۹/۴
۱۱	تَصْلَىٰ نَارًا حَامِيَةً (الغاشية/۴)	قراءة الجماعة	۵ قاری + ۱ راوی	ابوعمر و و شعبه (تصلي)	۱۳۱/۵
۱۲	خَيْرُ الْبَرِيَّةِ (البينة/۷)	قراءة الجماعة	۵ قاری + ۱ راوی	نافع و ابن ذکوان از ابن عامر (البرية)	۱۷۰/۵
۱۳	كُنْ فَيَكُونُ (مریم/۳۵)	قراءة الجماعة	۵ قاری	ابن عامر و کسای (فيكون)	۱۲/۳

مخالفت های این تعابیر با قرائت هر یک از قاریان هفت گانه نیز به این شرح است:

تعداد مخالفت قاریان هفت گانه با تعابیر قرائت عمومی
(در ۳۹ مورد به کاررفته در تفسیر نحاس)

۴. تعبیر قرائت عمومی در تفسیر طبرانی (م ۳۶۰ق)

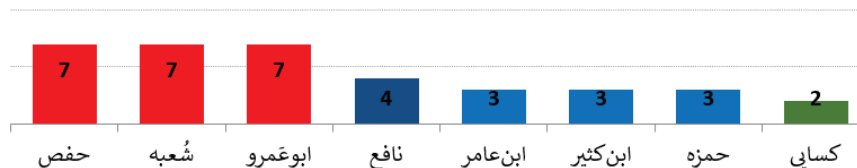
سلیمان بن احمد طبرانی (م ۳۶۰ق) در تفسیرش ۴۱ مرتبه تعبیر قرائت عمومی را به کار برده است که ۱۸ مورد از آن، با قرائت جمیع قاریان هفت گانه مطابقت دارد (طبرانی، ۲۰۰۸: ۱/۱۸۷، ۱۸۸، ۲۳۸، ۲۵۱، ۳۰۴، ۳۰۸، ۷۳/۲؛ ۱۸۵، ۱۸۷، ۲۶۶؛ ۳۴۷/۳؛ ۳۲/۵، ۱۹۷، ۲۲۸، ۳۹۶؛ ۶/۶، ۱۱۹، ۲۷۷).
از ۲۳ مورد باقی مانده، ۱۵ مورد با قرائت شش قاری، ۶ مورد با قرائت پنج قاری و ۲ مورد بر قرائت چهار قاری از قاریان هفت گانه منطبق است.

قرائت عمومی	تعبیر	قاریان موافق	قاریان مخالف	منبع: طبرانی، التفسیر الکبیر، ۲۰۰۸
۱	مُتَرَلًّا مُبَارَكًا (المؤمنون/۲۹)	۶ قاری + ۱ راوی	شعبه (مَنْزِلًا)	۳۷۱/۴
۲	فَأُطْلِعُ إِلَى (غافر/۳۷)	۶ قاری + ۱ راوی	حفص (فَأُطْلِعُ)	۴۰۴/۵
۳	وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً (النساء/۱۱)	۶ قاری	نافع (واحدة)	۱۹۹/۲
۴	وَعَبْدَ الطَّاعُونَ (المائدة/۶۰)	۶ قاری	حمزه (عَبْدَ الطَّاعُونَ)	۴۱۸/۲
۵	يُضَاهُونَ (التوبة/۳۰)	۶ قاری	عاصم (يُضَاهُونَ)	۳۰۶/۳
۶	لَقَصِي إِلَيْهِمْ (يونس/۱۱)	۶ قاری	ابن عامر (لَقَصِي)	۳۷۷/۳
۷	مِنْ ثَمَلٍ حَبَّةٍ (الأنبياء/۴۷)	۶ قاری	نافع (مِنْ ثَمَلٍ)	۲۸۸/۴
۸	فَمَكَتْ غَيْرَ بَعِيدٍ (النمل/۲۲)	۶ قاری	عاصم (فَمَكَتْ)	۱۷/۵
۹	نَجْزِي كُلَّ كُفُورٍ (فاطر/۳۶)	۶ قاری	ابوعمر و (يُجْزِي كُلَّ)	۲۶۷/۵
۱۰	وَمَنَاةَ الثَّالِثَةَ (النجم/۲۰)	۶ قاری	ابن کثیر (مَنَاة)	۱۴۱/۶
۱۱	وَقَدْ أَخَذَ مِيثَاقَهُمُ (الحديد/۸)	۶ قاری	ابوعمر و (أَخَذَ)	۲۰۴/۶
۱۲	يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ (الحشر/۲)	۶ قاری	ابوعمر و (يُخْرِبُونَ)	۲۳۶/۶
۱۳	بَلْ تُؤْثِرُونَ (الأعلى/۱۶)	۶ قاری	ابوعمر و (يُؤْثِرُونَ)	۴۸۳/۶
۱۴	لَا يَعْذِبُ... وَلَا يُوقِ (الفجر/۲۵-۲۶)	۶ قاری	کسائی (لَا يَعْذِبُ/ لَا يُوقِ)	۵۰۰/۶
۱۵	وَأَمْرَأَتُهُ حَمَّالَةَ الْحَطَبِ (المسد/۴)	۶ قاری	عاصم (حمالة)	۵۷۷/۶
۱۶	لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ (البقرة/۱۲۴)	۵ قاری + ۱ قاری	حمزه و حفص (عهدي)	۲۳۹/۱
۱۷	وَسَيَصْلُونَ سَعِيرًا (النساء/۱۰)	۵ قاری + ۱ راوی	ابن عامر و شعبه (سَيَصْلُونَ)	۱۹۸/۲
۱۸	مِنْ لَدُنِّي (الكهف/۷۶)	۵ قاری + ۱ راوی	نافع و شعبه (لَدُنِّي)	۱۸۶/۴

منبع: طبرانی، التفسیر الکبیر، ۲۰۰۸	قاریان مخالف	قاریان موافق	تعبیر	قرائت عمومی	
۳۲-۳۱/۶	حفص و ابوعمر و (قُتِلُوا)	۵ قاری + ۱ راوی	قرأ العامة/ قراءة العامة	وَالَّذِينَ قَاتَلُوا (محمد/۴)	۱۹
۴۸۶/۶	شعبه و ابوعمر و (تُصَلِّي)	۵ قاری + ۱ راوی	قرأ العامة	تُصَلِّي نَاراً (الغاشية/۴)	۲۰
۲۳۹/۲	ابن کثیر و نافع (حسنة)	۵ قاری	قرأ العامة	وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً (النساء/۴۰)	۲۱
۷/۴	حفص، ابن کثیر و ابوعمر و (زُرْعُ/نَخِيل)	۴ قاری + ۱ راوی	قرأ العامة	مِنْ أَغْنَابٍ وَزُرْعٍ وَنَخِيلٍ (الرعد/۴)	۲۲
۱۶۷/۶	ابن عامر (الحب/ذا/ الريحان)، حمزه و کسای (الريحان)	۴ قاری	قرأ العامة	وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ (الرحمن/۱۲)	۲۳

مخالفت های این تعابیر با قرائت هر یک از قاریان هفت گانه نیز به این شرح است:

تعداد مخالفت قاریان هفت گانه با تعابیر قرائت عمومی
(در ۴۱ مورد به کاررفته در تفسیر طبرانی)

۵. تعابیر قرائت عمومی در کتاب ابن خالویه (م ۳۷۰ ق)

ابو عبدالله حسین بن احمد بن خالویه (م ۳۷۰ ق) دارای دو کتاب مشهور به نام «الحجة فی القراءات السبع» و «إعراب القراءات السبع و عللها» است که در کتاب اول هیچ تعبیر مربوط به قرائت عمومی یافت نمی شود؛ اما در کتاب دوم ۲۳ مرتبه تعابیری مانند «قراءة الناس»، «قرأ الناس» و تعابیر مشابه به کار رفته است که ۲۱ مورد از آن با قرائت جمیع قاریان هفت گانه مطابقت دارد (ابن خالویه، ۱۴۱۳: ۲۲/۱، ۲۴۹، ۲۵۶؛ ۵۳/۲، ۱۰۰، ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۵، ۲۹۲، ۲۹۶، ۴۱۲-۴۱۳، ۴۶۳، ۴۷۱، ۴۸۳، ۴۹۰، ۴۹۵، ۵۱۶، ۵۲۰، ۵۲۱، ۵۲۶، ۵۲۸).

دو مورد باقی مانده نیز بر قرائت ۶ قاری منطبق است.

	قرآنت عمومی	تعبیر	قاریان موافق	قاریان مخالف	منبع: ابن خالویه، إعراب القراءات السبع، ۱۴۱۳
۱	مِنْ كُلِّ رَوْحَيْنِ (هود/۴۰؛ المؤمنون/۲۷)	اجتماع الناس عليها	۶ قاری + ۱ راوی	حفص (کَلِّ)	۲۸۰/۱
۲	زَيْنَ لَكَيْفٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتَلَ أَوْلَادَهُمْ شُرَكَائُهُمْ (الأنعام/۱۳۷)	قراءة الناس	۶ قاری	ابن عامر (زَيْنَ/ قَتَلَ/ شُرَكَائِهِمْ)	۱۷۱/۱

از نظر مخالفت این تعاییر با قرائت هر یک از قاریان هفت گانه در کتاب ابن خالویه، نتیجه این است:

تعداد مخالفت قاریان هفت گانه با تعاییر قرائت عمومی (در ۲۳ مورد به کاررفته در کتاب ابن خالویه)

۱	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰
نافع	ابن کثیر	ابو عمرو	کسائی	حمزه	شعبه	حفص	ابن عامر

۶. تعاییر قرائت عمومی در کتاب ابوعلی فارسی (م ۳۷۷ق)

ابوعلی فارسی (م ۳۷۷ق) در کتاب «الحجة للقراء السبعة» ۳۸ مرتبه تعاییر قرائت عمومی را به کار برده است که ۱۱ مورد از آنها با قرائت جمیع قاریان هفت گانه مطابقت دارد (فارسی، ۱۴۱۳: ۱۰۶/۱؛ ۳۱/۲؛ ۹/۳، ۱۶۷، ۳۵۱؛ ۹/۴، ۲۴۲، ۳۷۲، ۹۱/۵، ۴۷۴؛ ۱۱۰/۶).

از ۲۷ مورد باقی مانده، ۲۰ مورد با قرائت شش قاری، ۴ مورد با قرائت پنج قاری، ۲ مورد با قرائت

چهار قاری و ۱ مورد با قرائت سه قاری مطابقت دارد.

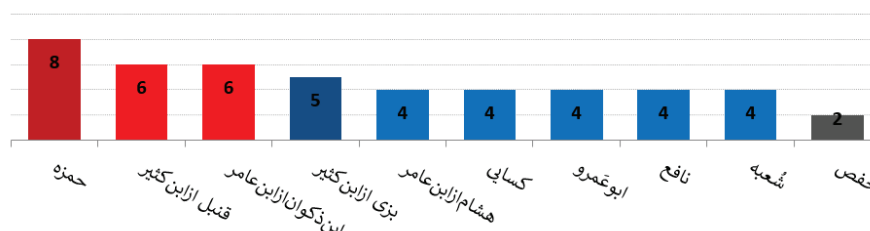
	قرآنت عمومی	تعبیر	قاریان موافق	قاریان مخالف	منبع: فارسی، الحجة، ۱۴۱۳
۱	نُنَجِّي الْمُؤْمِنِينَ (الأنبياء/۸۸)	الجماعة	۶ قاری + ۱ راوی	شعبه (نَجَّى)	۲۶۰/۵
۲	مِنْ كُلِّ رَوْحَيْنِ (المؤمنون/۲۷)	قراءة الجمهور	۶ قاری + ۱ راوی	حفص (کَلِّ)	۲۹۴/۵
۳	فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ (الحجرات/۱۰)	الناس/ قول الجمهور	۶ قاری + ۱ راوی	ابن ذکوان از ابن عامر (إخوتكم)	۲۰۷/۶ - ۲۰۹
۴	تَوْبَةً نَصُوحاً (التحریم/۸)	قراءة الناس	۶ قاری + ۱ راوی	شعبه (نُصوحا)	۳۰۳/۶

منبع: فارسی، الحجّة، ۱۴۱۳	قاریان مخالف	قاریان موافق	تعبیر	قرائت عمومی	
۳۶۷/۶	ابن ذکوان از ابن عامر (ستعلمون/ ستعلمون)	۶ قاری + ۱ راوی	الجمهور علیه	كَلَّا سَيَعْلَمُونَ، ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ (النبا/ ۴-۵)	۵
۲۵۸/۴	قبل از ابن کثیر (ضناء)	۶ قاری + ۱ راوی	قراءة الناس	جَعَلَ الشَّمْسُ ضِيَاءً (يونس/ ۵)	۶
۱۷۸/۱	ابن کثیر (فیهی)	۶ قاری	قراءة العامة	لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى (البقرة/ ۲)	۷
۲۰۶/۲	ابن عامر (فیکون)	۶ قاری	أجمع الناس	كُنْ فَيَكُونُ (البقرة/ ۱۱۷)	۸
۲۴/۳	حمزه (يَقَاتِلُونَ)	۶ قاری	قراءة الناس	يَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ (آل عمران/ ۲۷)	۹
۵۲/۳	ابن کثیر (آءن)	۶ قاری	قراءة الجماعة	أَنْ يُؤْتَىٰ أَحَدٌ (آل عمران/ ۷۳)	۱۰
۱۳۵/۳	نافع (واحدة)	۶ قاری	عليه الجماعة	وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً (النساء/ ۱۱)	۱۱
۴۱۰ - ۴۰۹/۳	ابن عامر (رُيِّنَ/ قُتِلَ/ شُرَكَائِهِمْ)	۶ قاری	قول العامة	رَيِّنَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَتْلَ أَوْلَادِهِمْ شُرَكَائِهِمْ (الأنعام/ ۱۳۷)	۱۲
۱۰۴/۴	ابوعمر و (لا تَمْسِكُوا)	۶ قاری	اتفاق الجماعة/ قول الجماعة	وَلَا تُمْسِكُوا (الممتحنة/ ۱۰)	۱۳
۱۶۶/۴	حمزه (وَلَا يَتَّبِعُهُمْ)	۶ قاری	قراءة الناس	مَا لَكُمْ مِنْ وَلَا يَتَّبِعُهُمْ (الأنفال/ ۷۲)	۱۴
۴۱۳/۴	نافع (محيائي)	۶ قاری	عليه العامة	نُشْكِي وَ مَحْيَايَ (الأنعام/ ۱۶۲)	۱۵
۱۷۹/۵	حمزه (اسطاعوا)	۶ قاری	قراءة الجمهور	فَمَا اسْتَطَاعُوا أَنْ يَظْهَرُوهُ (الكهف/ ۹۷)	۱۶
۲۲۳/۵	ابن عامر (أشدُّد/ أشركه)	۶ قاری	قول الجماعة	أَخِي أَشَدُّد... وَ أَشْرِكُهُ (طه/ ۳۰-۳۲)	۱۷
۳۳/۶	حمزه (السنِّي)	۶ قاری	عليه الجمهور	وَمَكَرَ السَّيِّئِ (فاطر/ ۴۳)	۱۸
۱۶۷/۶	کسای (آنک)	۶ قاری	الناس على	ذُقْ إِنَّكَ (الدخان/ ۴۹)	۱۹
۱۷۹/۶	حمزه (الساعة)	۶ قاری	قراءة الجمهور	وَالسَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا (الجاثية/ ۳۲)	۲۰
۳۲۶/۵	ابن عامر و شعبه (يسبح)	۵ قاری + ۱ راوی	قرأه الجمهور	يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا (النور/ ۳۶)	۲۱
۱۶۹/۶	حمزه و کسای (آيات/ آيات)	۵ قاری	قراءة الناس	مِنْ دَابَّةٍ آيَاتٍ... وَ تَصْرِيفِ الرِّيَّاحِ آيَاتٍ (الجاثية/ ۴-۵)	۲۲

منبع: فارسی، الحجة، ۱۴۱۳	قاریان مخالف	قاریان موافق	تعبیر	قرائت عمومی	
۱۷۹/۶	حمزه و کسایی (غشوة)	۵ قاری	قراءة الجمهور	عَلَى بَصَرِهِ غِشَاوَةٌ (الجاثية/۲۳)	۲۳
۳۸۴/۶	ابوعمر و ابن کثیر (یوم)	۵ قاری	عليه الناس	يَوْمَ لَا تَمْلِكُ (الانفطار/۱۹)	۲۴
۳۷۱/۶	شعبه، حمزه و کسایی (ناخرة)	۴ قاری + ۱ راوی	قراءة الناس	عِظَامًا نَخِرَةً (النازعات/۱۱)	۲۵
۱۲۸/۴	ابن کثیر، نافع، ابوعمر و (مَوْهَن)	۴ قاری	قراءة الناس	مُوهِن (الأنفال/۱۸)	۲۶
۱۷۰/۵	حفص، نافع، ابن کثیر، ابوعمر و (حَمِيَّة)	۳ قاری + ۱ راوی	جمهور الناس	فِي عَيْنٍ حَامِيَةٍ (الكهف/۸۶)	۲۷

مخالفات های این تعبیر با قرائت هر یک از قاریان هفت گانه نیز به این شرح است:

تعداد مخالفت قاریان هفت گانه با تعبیر قرائت عمومی
(در ۳۸ مورد به کاررفته در کتاب ابوعلی فارسی)

۷. تعبیر قرائت عمومی در تفسیر سمرقندی (م ۳۹۵ق)

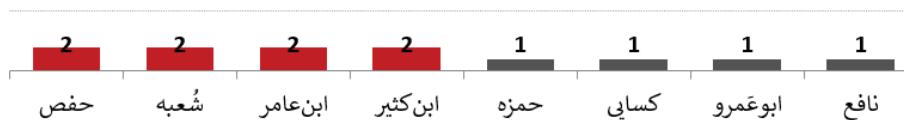
ابوليث نصر بن محمد سمرقندی (م ۳۹۵ق) در تفسیرش ۱۱۴ مرتبه تعبیری را مانند «قراءة العامة» و «قرأ العامة» به کار برده است که ۱۰۹ مورد از آن با قرائت همه قاریان هفت گانه مطابقت دارد (سمرقندی، ۱۴۱۶: ۱۱۱/۱، ۱۳۰، ۱۸۴، ۲۰۵، ۲۵۷، ۴۷۱؛ ۶۱/۲، ۶۹، ۷۰، ۸۱، ۸۴ دو مورد، ۱۰۱، ۱۵۱، ۱۷۰، ۱۷۹، ۱۸۴، ۱۹۱ سه مورد، ۱۹۳، ۱۹۵، ۲۰۳، ۲۱۶، ۲۴۵، ۲۴۶، ۲۵۲، ۳۶۵، ۳۷۴، ۴۰۳، ۴۰۴، ۴۰۵، ۴۱۰، ۴۱۱، ۴۱۴، ۴۲۸، ۴۳۹، ۴۴۰، ۴۴۲، ۴۴۴ دو مورد، ۴۴۶، ۴۴۸، ۴۵۱، ۴۶۰، ۴۶۱، ۴۶۸، ۴۸۳، ۴۹۴، ۴۹۵، ۵۰۶ دو مورد، ۵۱۷ دو مورد، ۵۳۲، ۵۳۴، ۵۵۱، ۵۵۲، ۵۶۱، ۵۷۷، ۶۰۰، ۶۰۲؛ ۲۷/۳، ۳۵، ۴۰، ۵۳، ۶۷، ۶۹، ۸۱، ۸۹، ۱۰۱، ۱۱۵، ۱۲۷، ۱۵۶، ۱۵۷، ۱۶۴، ۱۶۶، ۱۷۴، ۱۷۷، ۱۹۲، ۱۹۸، ۲۰۰، ۲۱۴، ۲۲۰، ۲۲۲، ۲۳۰، ۲۵۵، ۲۹۲، ۳۱۶، ۳۱۷، ۳۲۲، ۳۲۴، ۳۲۸، ۳۴۸، ۳۶۰، ۳۶۱، ۳۷۴، ۳۸۸، ۳۹۸، ۴۲۸، ۴۳۱، ۴۴۰، ۴۴۶، ۴۵۰، ۴۵۶، ۴۷۵، ۴۷۹، ۵۲۲، ۵۳۰).

از ۵ مورد باقی مانده، ۴ مورد با قرائت شش قاری مطابقت دارد و یک مورد با هیچ یک از قرائت‌های هفت گانه و قرائت سایر قاریان، حتی قرائت‌های شاذ، مطابقت ندارد.

منبع: سمرقندی، بحر العلوم، ۱۴۱۶	قاریان مخالف	قاریان موافق	تعبیر	قرائت عمومی	
۴۳۵/۲	شعبه (الریح)	۶ قاری + ۱ راوی	قراءة العامة	وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ (الأنبياء/۸۱)	۱
۹۳/۳	حفص (يَحْشُرُهُمْ)	۶ قاری + ۱ راوی	قراءة العامة	وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعاً (سبا/۴۰)	۲
۲۰۵/۳	ابن کثیر (التنادي)	۶ قاری	قراءة العامة	يَوْمَ النَّارِ (غافر/۳۲)	۳
۳۲۷/۳	ابن عامر (إِخْوَتِكُمْ)	۶ قاری	قراءة العامة	بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ (الحجرات/۱۰)	۴
۴۰۳/۳	جميع قاریان حتی شواذ (الرسول)	-	قراءة العامة	وَمَا لَكُمْ لَا تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالرَّسُولِ يَدْعُوكُمْ (الحديد/۸)	۵

مخالفت‌های این تعابیر با قرائت هر یک از قاریان هفت گانه نیز به این شرح است:

تعداد مخالفت قاریان هفت گانه با تعابیر قرائت عمومی
(در ۱۴ مورد به کاررفته در تفسیر سمرقندی)

د. تعابیر قرائت عمومی در سده پنجم هجری

تعابیر قرائت عمومی در سده پنجم هجری نیز فراوان به کاررفته اند که بیشترین کاربرد این تعابیر، در تفسیر ثعلبی مشاهده می شود.

۱. تعابیر قرائت عمومی در تفسیر ثعلبی (م ۴۲۷ق)

ابو اسحاق احمد بن ابراهیم ثعلبی نیشابوری (م ۴۲۷ق) در تفسیرش ۳۴۵ مرتبه تعابیری را مثل تعبیر «قراءة العامة» و «قرأ العامة» به کار برده است که ۲۲۲ مورد از آن، مطابق قرائت جمیع قاریان هفت گانه است (ثعلبی، ۱۴۲۲: ۱۰۹/۱، ۱۴۰، ۱۶۴، ۱۸۱، ۱۹۹، ۲۰۴، ۲۰۵، دو مورد، ۲۰۷، ۲۱۷، ۲۱۸، ۲۲۳، ۲۲۹، ۲۵۲، دو مورد، ۲۵۷، ۲۶۹، ۲۸۱؛ ۱۴/۲، ۶۵، ۶۷، ۷۰، ۷۸، ۹۶، ۱۲۲، ۱۲۴،

۱۳۳، ۲۱۶، ۲۳۷، ۲۸۶؛ ۴۹/۳، ۹۵، ۱۳۴، ۱۵۸، ۱۸۲، ۱۸۵، ۲۱۵، ۲۲۴، ۲۴۴، ۲۴۷، ۲۵۴،
۲۸۵، ۳۰۴، ۳۲۴؛ ۷/۴، ۳۸، ۶۰، ۲۱۵، ۲۷۰، ۲۸۶، ۳۳۲، ۱۰۴؛ ۱۱/۵ دو مورد، ۱۷، ۱۸، ۱۹،
۳۹، ۴۲، ۶۳، ۶۴، ۸۰، ۱۱۲، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۸، ۱۲۲، ۱۲۴، ۱۲۶، ۱۲۷، ۱۲۸، ۱۴۱، ۱۴۲، ۱۸۲،
۱۹۳، ۱۹۷، ۲۰۰، ۲۲۰، ۳۲۰، ۳۲۴، ۳۲۶، ۳۴۳، ۳۴۵؛ ۷/۶، ۳۵، ۹۰، ۱۰۱، ۱۲۶، ۱۳۸، ۲۳۲،
۲۵۹، ۲۶۶، ۲۷۵، ۳۰۹؛ ۱۲/۷، ۳۴، ۴۹ دو مورد، ۶۳، ۷۸، ۸۱، ۸۲، ۱۴۰، ۱۵۹، ۱۶۵، ۱۶۶،
۱۶۹، ۱۷۳، ۱۸۱ دو مورد، ۱۹۱، ۲۱۷، ۲۲۲، ۲۵۲، ۲۵۴، ۲۷۱، ۲۷۶، ۳۰۰، ۳۲۱، ۳۲۳، ۳۳۵؛
۲۲/۸، ۳۳، ۴۷، ۵۳، ۶۱، ۶۵، ۷۱، ۹۱، ۹۹ دو مورد، ۱۰۲، ۱۰۵، ۱۱۲، ۱۳۲ دو مورد، ۱۲۲، ۱۳۶،
۱۳۷، ۱۷۱، ۱۷۵، ۱۹۹، ۲۴۸، ۲۵۱، ۲۷۰، ۲۷۴، ۲۸۰، ۲۸۲، ۲۹۸، ۳۳۱، ۳۶۷؛ ۵/۹، ۱۹، ۲۴،
۳۷، ۴۶، ۶۹، ۸۲، ۸۸، ۱۲۱، ۱۴۴، ۱۴۷، ۱۶۷، ۱۷۰ دو مورد، ۱۷۸، ۱۸۳، ۱۹۴، ۲۰۱، ۲۱۵،
۲۳۷، ۲۵۴، ۲۵۶ دو مورد، ۲۵۸، ۲۶۵، ۲۷۶، ۲۹۳، ۲۹۶، ۳۰۸، ۳۲۸، ۳۲۹، ۳۴۰، ۳۵۲،
دو مورد، ۳۶۱؛ ۱۸/۱۰، ۲۷، ۴۲، ۴۵، ۵۲، ۵۳، ۵۹، ۶۲، ۷۰، ۷۶، ۸۴، ۱۰۳، ۱۱۰، ۱۲۸ دو مورد،
۱۲۹، ۱۳۹، ۱۴۸، ۱۵۳، ۱۵۵، ۱۷۴ دو مورد، ۱۹۵ دو مورد، ۲۱۴، ۲۳۴، ۲۵۸، ۲۶۳، ۲۶۵، ۲۶۶،
۲۸۴، ۲۸۷، ۲۹۷، ۳۰۸، ۳۲۶، ۳۳۴).

از ۱۲۳ مورد باقی مانده، ۸۵ مورد منطبق بر قرائت شش قاری، ۳۱ مورد منطبق بر قرائت پنج قاری

و ۷ مورد منطبق بر قرائت چهار قاری از قاریان هفت گانه است.

	قرائت عمومی	تعبیر	قاریان موافق	قاریان مخالف	منبع: ثعلبی، الکشف و البیان، ۱۴۲۲
۱	رِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ (آل عمران/۱۵)	قرأ العامة	۶ قاری + ۱ راوی	شعبه (رضوان)	۲۹/۳
۲	خَيْرٌ مِّمَّا تَجْمَعُونَ (آل عمران/۱۵۷)	قرأ العامة	۶ قاری + ۱ راوی	حفص (یجمعون)	۱۹۰/۳
۳	يُنَبِّئُ لَكُمْ (النحل/۱۱)	قرأ العامة	۶ قاری + ۱ راوی	شعبه (نُنبئ)	۱۰/۶
۴	نُنَجِّي الْمُؤْمِنِينَ (الأنبياء/۸۸)	الجماعة	۶ قاری + ۱ راوی	شعبه (نَجَّى)	۳۰۴/۶
۵	مُنَزَّلًا مُبَارَكًا (المؤمنون/۲۹)	قرأ العامة	۶ قاری + ۱ راوی	شعبه (مَنَزَّلَا)	۴۶/۷
۶	وَالْخَامِسَةُ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ (التور/۹)	قراءة العامة	۶ قاری + ۱ راوی	حفص (الخامسة)	۶۸/۷

قراآت عمومی	تعبیر	قاریان موافق	قاریان مخالف	منبع: ثعلبی، الكشف و البیان، ١٤٢٢
٧	كَمَا اسْتَخْلَفَ (النور/٥٥)	قرأه العامة	٦ قاری + ١ راوی	شعبه (استخلف) ١١٤/٧
٨	فَمَا يَسْتَطِيعُونَ (الفرقان/١٩)	قرأه العامة	٦ قاری + ١ راوی	حفص (تستطيعون) ١٢٧/٧
٩	لَخُصِيفَ بِنَا (القصص/٨٢)	قراءة العامة	٦ قاری + ١ راوی	حفص (لخصف) ٢٦٦/٧
١٠	لَا مَقَامَ لَكُمْ (الأحزاب/١٣)	قراءة العامة	٦ قاری + ١ راوی	حفص (لا مقام) ١٩/٨
١١	وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ (الأنبياء/٨١)	قراءة العامة	٦ قاری + ١ راوی	شعبه (الريح) ٧٣/٨
١٢	فَأَطْلِعْ إِلَى (غافر/٣٧)	قرأه العامة	٦ قاری + ١ راوی	حفص (أطلع) ٢٧٦/٨
١٣	أَسَاوِرُهُ مِنْ ذَهَبٍ (الزخرف/٥٣)	قرأ العامة	٦ قاری + ١ راوی	حفص (أسورة) ٣٣٩/٨
١٤	أَتَعِدَانِي (الأحقاف/١٧)	قراءة العامة	٦ قاری + ١ راوی	هشام از ابن عامر (تعدائي) ١٢/٩
١٥	وَلَنَبْلُوَنَّكُمْ حَتَّىٰ نَعْلَمَ...وَنَبْلُوَنَّكُمْ (محمد/٣١)	قرأ العامة	٦ قاری + ١ راوی	شعبه (لنبلونكم/نعلم/نبلونكم) ٣٨/٩
١٦	لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ (الحديد/١٥)	قراءة العامة	٦ قاری + ١ راوی	هشام از ابن عامر (لا تؤخذ) ٢٣٩/٩
١٧	إِنَّ اللَّهَ بِالْبَالِغِ أَمْرِهِ (الطلاق/٣)	قرأ العامة	٦ قاری + ١ راوی	حفص (بالغ أمره) ٣٣٨/٩
١٨	تَوْبَةً نَّصُوحًا (التحریم/٨)	قراءة العامة	٦ قاری + ١ راوی	شعبه (نصوحا) ٣٤٩/٩
١٩	نَزَّاعَةً لِلشَّوَى (المعارج/١٦)	قراءة العامة	٦ قاری + ١ راوی	حفص (نزاعة) ٣٨/١٠
٢٠	عَلَيْهِ لَبَدًا (البجن/١٩)	قراءة العامة	٦ قاری + ١ راوی	هشام از ابن عامر (لبدا) ٥٥/١٠
٢١	لَا أَقْسِمُ بِبَيْتِهِمُ (القيامة/١)	قراءة العامة	٦ قاری + ١ راوی	قنبل از ابن كثير (لأقسم) ٨١/١٠

	قرآنت عمومی	تعبیر	قاریان موافق	قاریان مخالف	منبع: ثعلبی، الكشف و البیان، ۱۴۲۲
۲۲	كَلَّا سَيَعْلَمُونَ (النبا/ ۵)	قراءة العامة	۶ قاری + ۱ راوی	ابن ذکوان از ابن عامر (ستعلمون)	۱۱۳/۱۰
۲۳	قِيلَ (البقرة/ ۱۱)	عليها العامة	۶ قاری	کسایى (به اشمام ضمه)	۱۵۴/۱
۲۴	فَتَلَقَّى آدَمُ (البقرة/ ۳۷)	قرأ العامة	۶ قاری	ابن كثير (آدم)	۱۸۳/۱
۲۵	مَا تَنسَخُ (البقرة/ ۱۰۶)	قرأت العامة	۶ قاری	ابن عامر (نسخ)	۲۵۴/۱
۲۶	أَنْ تَصِلَ (البقرة/ ۲۸۲)	قراءة العامة	۶ قاری	حمزه (ان)	۲۹۴/۲
۲۷	فَيَكُونُ طَيْرًا (آل عمران/ ۴۹)	قرأه العامة	۶ قاری	نافع (طائرا)	۷۱/۳
۲۸	أَنْ يُؤْتَى (آل عمران/ ۷۳)	فقرأت العامة	۶ قاری	ابن كثير (ءان)	۹۱/۳
۲۹	وَالْأَرْحَامَ (نساء/ ۱)	قراءة العامة	۶ قاری	حمزه (الأرحام)	۲۴۱/۳
۳۰	إِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً (النساء/ ۱۱)	قرأه العامة	۶ قاری	نافع (واحدة)	۲۶۷/۳
۳۱	وَلِيُحْكَمْ أَهْلَ الْإِنجِيلِ (المائدة/ ۴۷)	قرأه العامة	۶ قاری	حمزه (ليحكم)	۷۳/۴
۳۲	وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ (المائدة/ ۶۰)	قراءة العامة	۶ قاری	حمزه (عبد الطاغوت)	۸۵/۴
۳۳	لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ (الفرقان/ ۶۲)	قرأه العامة	۶ قاری	حمزه (يذكر)	۱۴۴/۴
۳۴	نُسَكِي وَنَحْيَايَ (الأنعام/ ۱۶۲)	قرأت العامة	۶ قاری	نافع (محياي)	۲۱۲/۴
۳۵	إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ (الأنفال/ ۵۹)	قرأ العامة	۶ قاری	ابن عامر (أنهم)	۳۶۹/۴
۳۶	يُضَاهَوْنَ (التوبة/ ۳۰)	قراءة العامة	۶ قاری	عاصم (يضاهون)	۳۳/۵
۳۷	إِنْ يُعَفِّ...تُعَذِّبَ (التوبة/ ۶۶)	قراءة العامة	۶ قاری	عاصم (تعف/ تعذب)	۶۵/۵
۳۸	أَوْ لَا يَرَوْنَ (التوبة/ ۱۲۶)	قرأ العامة	۶ قاری	حمزه (ترون)	۱۱۳/۵
۳۹	لَقَضَيْتُ إِلَيْهِمْ أَجَلَهُمْ (يونس/ ۱۱)	قرأ العامة	۶ قاری	ابن عامر (لقضيت/ أجلهم)	۱۲۲/۵
۴۰	مِمَّا يَجْمَعُونَ (يونس/ ۵۸)	قرأ العامة	۶ قاری	ابن عامر (تجمعون)	۱۳۵/۵
۴۱	حَاشَ لِلَّهِ (يوسف/ ۳۱)	قرأت العامة/ عليه الجمهور	۶ قاری	ابوعمر و (حاشي)	۲۱۹/۵
۴۲	عَلَنْ يَدْخُلُونَهَا (الرعد/ ۲۳)	قرأه العامة	۶ قاری	ابوعمر و (يدخلون)	۲۸۶/۵
۴۳	مَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِي (ابراهيم/ ۲۲)	قرأه العامة	۶ قاری	حمزه (بمصرخي)	۳۱۳/۵
۴۴	لِتَرْوَلْ مِنْهُ (ابراهيم/ ۴۶)	قرأه العامة/ قرلة العامة	۶ قاری	کسایى (لترول)	۳۲۶/۵

قراة عمومي	تعبير	قاريان موافق	قاريان مخالف	منبع: ثعلبي، الكشف و البيان، ١٤٢٢
٤٥	وَأَرْسَلْنَا الرِّيحَ (الحجر/٢٢)	قرأ العامة	٦ قارى	حمزه (الريح) ٣٣٦/٥
٤٦	وَالَّذِينَ تَدْعُونَ (النحل/٢٠)	قرأ العامة	٦ قارى	عاصم (يدعون) ١٣/٦
٤٧	أَلَّا تَتَّخِذُوا (الإسراء/٢)	قرأ العامة	٦ قارى	ابوعمر و (يتخذوا) ٦٩/٦
٤٨	لَقَدْ عَلِمْتُمُ (الإسراء/١٠٢)	قراءة العامة	٦ قارى	كسايبى (علمت) ١٣٨/٦
٤٩	يَوْمَ يُنْفَخُ (طه/١٠٢)	قرأ العامة	٦ قارى	ابوعمر و (ينفخ) ٢٦٠/٦
٥٠	أَوْ لَمْ يَرَ (الأنبياء/٣٠)	قرأ العامة	٦ قارى	ابن كثير (بدون واو) ٢٧٤/٦
٥١	فَتَحْطِفُهُ الطَّيْرُ (الحج/٣١)	قراءة العامة	٦ قارى	نافع (فتحطفه) ٢١/٧
٥٢	سَيَقُولُونَ لِلَّهِ (المؤمنون/٨٧)	قرأ العامة	٦ قارى	ابوعمر و (الله) ٥٤/٧
٥٣	وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ (نور/٢)	قراءة العامة	٦ قارى	ابن كثير (رأفة) ٦٣/٧
٥٤	وَنَزَّلَ الْمَلَائِكَةَ (الفرقان/٢٥)	قراءة العامة	٦ قارى	ابن كثير (تنزل الملائكة) ١٣٠/٧
٥٥	أَرَادَ أَنْ يَنْزِلَ (الفرقان/٦٢)	قرأ العامة	٦ قارى	حمزه (ينزل) ١٤٤/٧
٥٦	فَمَكَتْ (النمل/٢٢)	قراءة العامة	٦ قارى	عاصم (فمكت) ٢٠١/٧
٥٧	بِهَادِي الْعُصْبِ (النمل/٨١)	قراءة العامة	٦ قارى	حمزه (تهدي) ٢٢٢/٧
٥٨	وَقَالَ مُوسَى (القصص/٣٧)	قراءة العامة	٦ قارى	ابن كثير (بدون واو) ٢٥٠/٧
٥٩	هُدًى وَرَحْمَةً لِّلْمُحْسِنِينَ (لقمان/٣)	قرأ العامة	٦ قارى	حمزه (رحمة) ٣٠٩/٧
٦٠	مَا أَخْفَيْ لَّهُمُ (السجدة/١٧)	قراءة العامة	٦ قارى	حمزه (أخفي) ٣٣٢/٧
٦١	أَكُلِ خَمِطٍ (سبا/١٦)	قراءة العامة	٦ قارى	ابوعمر و (أكل) ٨٤/٨
٦٢	وَهُمْ فِي الْعُرْفَاتِ (سبا/٣٧)	قراءة العامة	٦ قارى	حمزه (العرفات) ٩١/٨
٦٣	نَجْزِي كُلَّ كُفُورٍ (فاطر/٣٦)	قراءة العامة	٦ قارى	ابوعمر و (يجزي كل) ١١٤/٨
٦٤	وَمَكَرَ السَّيِّئِ (فاطر/٤٣)	قراءة العامة/عليه العامة	٦ قارى	حمزه (السيئ) ١١٦/٨
٦٥	وَادْكُرْ عِبَادَنَا (ص/٤٥)	قرأ العامة	٦ قارى	ابن كثير (عبدنا) ٢١٢/٨
٦٦	كَانُوا هُمْ أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً (غافر/٢١)	قرأ العامة	٦ قارى	ابن عامر (منكم) ٢٧٢/٨

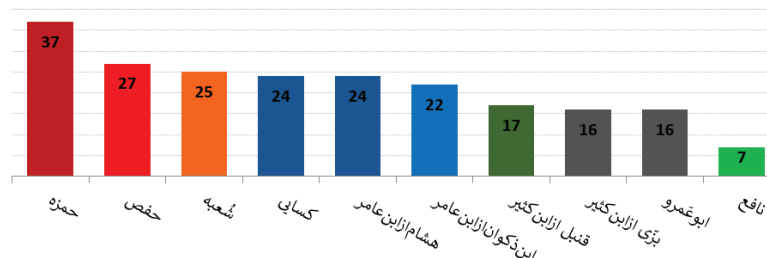
	قرآنت عمومی	تعبیر	قاریان موافق	قاریان مخالف	منبع: ثعلبی، الکشف و البیان، ۱۴۲۲
۶۷	ذُقْ إِنَّكَ (الدخان/۴۹)	قراءة العامة	۶ قاری	کسای (آنک)	۳۵۶/۸
۶۸	وَالسَّاعَةُ لَأَرْبَبُ فِيهَا (الجاثية/۳۲)	قراءة العامة	۶ قاری	حمزه (الساعة)	۳۶۷/۸
۶۹	مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ (محمد/۱۵)	قراءة العامة	۶ قاری	ابن کثیر (آسن)	۳۲/۹
۷۰	لَمْ يَطْمِئُنْهُنَ (الرحمن/۵۶ و ۷۴)	قراءة العامة	۶ قاری	کسای (يطمئنهن/يطمئنهن)	۱۹۶/۹
۷۱	أَخَذَ مِيثَاقَهُمْ (الحديد/۸)	قراءة العامة	۶ قاری	ابوعمر و (أخذ)	۲۳۱/۹
۷۲	آمَنُوا أَنْظِرُونَا (الحديد/۱۳)	قراءة العامة	۶ قاری	حمزه (أنظرونا)	۲۳۷/۹
۷۳	وَلَا تَقْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ (الحديد/۲۳)	قراءة العامة	۶ قاری	ابوعمر و (آتاكم)	۲۴۵/۹
۷۴	تَنَسَّحُوا فِي الْمَجَالِسِ (المجادلة/۱۱)	قراءة العامة	۶ قاری	عاصم (المجالس)	۲۵۹/۹
۷۵	يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ (الحشر/۲)	قراءة العامة	۶ قاری	ابوعمر و (يخربون)	۲۶۹/۹
۷۶	وَلَا تُمَسِّكُوا (المتحنة/۱۰)	قراءة العامة	۶ قاری	ابوعمر و (لا تمسكوا)	۲۹۵/۹
۷۷	تِجَارَةً تَنْجِيْكُمْ (الصف/۱۰)	قراءة العامة	۶ قاری	ابن عامر (تنجكم)	۳۰۴/۹
۷۸	لَا يَبِيْنُ (النبا/۲۳)	قراءة العامة	۶ قاری	حمزه (لبيّن)	۱۱۵/۱۰
۷۹	فَتَنَّقَعُ الذُّكْرَى (عبس/۴)	قراءة العامة	۶ قاری	عاصم (فتنقه)	۱۳۱/۱۰
۸۰	خِتَامُهُ مِسْكٌ (المطففين/۲۶)	قراءة العامة	۶ قاری	کسای (خاتمه)	۱۵۶/۱۰
۸۱	بَلْ تُؤْثِرُونَ (الأعلى/۱۶)	قراءة العامة	۶ قاری	ابوعمر و (يؤثرون)	۱۸۶/۱۰
۸۲	فَقَدَّرَ عَلَيْهِ (الفجر/۱۶)	قراءة العامة	۶ قاری	ابن عامر (فقدّر)	۲۰۰/۱۰
۸۳	لَا يَعْذِبُ... وَلَا يُؤْتَى (الفجر/۲۵-۲۶)	قراءة العامة	۶ قاری	کسای (لا يعذب/لا يؤتى)	۲۰۲/۱۰
۸۴	أَبَى لَهُبٍ (المسد/۱)	قراءة العامة	۶ قاری	ابن کثیر (لهب)	۳۲۴/۱۰
۸۵	وَأَفْرَأَتْهُ حَمَالَةَ الْحَطَبِ (المسد/۴)	قراءة العامة	۶ قاری	عاصم (حمالة)	۳۲۷/۱۰
۸۶	عَهْدِي الظَّالِمِينَ (البقرة/۱۲۴)	قراءة العامة	۵ قاری + ۱ راوی	حمزه و حفص (عهدي)	۲۶۹/۱
۸۷	بِمَا وَصَّعَتْ (آل عمران/۳۶)	قراءة العامة	۵ قاری + ۱ راوی	ابن عامر و شعبه (وضعت)	۵۵/۳

منبع: ثعلبي، الكشف و البيان، ١٤٢٢	قاريان مخالف	قاريان موافق	تعبير	قراآت عمومي	
٢٦٤/٣	ابن عامر و شعبه (سَيُصَلُّونَ)	٥ قارى + ١ راوى	قرأه العامة	وَسَيُصَلُّونَ سَعِيرًا (النساء/١٠)	٨٨
١٠٥/٥	حمزه و حفص (يَزِيغُ)	٥ قارى + ١ راوى	قرأ العامة	كَأَن تَزِيغُ (التوبة/١١٧)	٨٩
١٠/٦	ابن عامر و حفص (النجوم مسخرات)	٥ قارى + ١ راوى	قرأه العامة	و النُّجُومُ مُسَخَّرَاتٍ (النحل/١٢)	٩٠
٢٦٦/٦	كساى و شعبه (تُرَضَى)	٥ قارى + ١ راوى	قرأه العامة	لَعَلَّكَ تَرْضَى (طه/١٣٠)	٩١
١٤٩/٧	ابن عامر (يَضَاعِفُ/يُخَلِّدُ) شعبه (يضاغف/يخلد)	٥ قارى + ١ راوى	قرأه العامة	يُضَاعَفُ... وَيُخَلِّدُ (الفرقان/٦٩)	٩٢
٢٠٤/٧	كساى و حفص (تُخْفُونَ/ تعلنون)	٥ قارى + ١ راوى	قراءة العامة	مَائِخُفُونَ وَمَائِغِلُونَ (النمل/٢٥)	٩٣
٣٣٢/٨	ابن عامر و حفص (قال)	٥ قارى + ١ راوى	قراءة العامة	قُلْ أَوْ لَوْ جِئْتَكُمْ (الزخرف/٢٤)	٩٤
٤٢/١٠	ابن عامر و حفص (نُصِبَ)	٥ قارى + ١ راوى	قراءة العامة	إِلَى نَصَبٍ يُؤْفَضُونَ (المعارج/٤٣)	٩٥
١٨٨/١٠	ابوعمر و شعبه (تُصَلَّى)	٥ قارى + ١ راوى	قراءة العامة	تُصَلَّى نَارًا حَامِيَةً (الغاشية/٤)	٩٦
١٢٢/١	حمزه (عليهم)، ابن كثير (عليهمو)	٥ قارى	قراءة العامة	عَلَيْهِمْ (الحمد/٧)	٩٧
٣٠٩/٣	ابن كثير و نافع (حسنة)	٥ قارى	قراءة العامة	وَإِنْ تَكُ حَسَنَةً (النساء/٤٠)	٩٨
٢٦٨/٤	حمزه و كساى (سَحَار)	٥ قارى	قرأ العامة	بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ (الأعراف/١١٢)	٩٩
٩٣/٥	ابن عامر و نافع (بدون واو)	٥ قارى	قرأه العامة	و الَّذِينَ (التوبة/١٠٧)	١٠٠
٦/٦	ابن كثير و ابوعمر و (يُنَزَّلُ)	٥ قارى	قرأه العامة	يُنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ (النحل/٢)	١٠١
٢٥٦/٦	حمزه و كساى (أُنْجِيَكُمْ/ وعدتكم/رزقتكم)	٥ قارى	قراءة العامة	قَدْ أُنْجَيْنَاكُمْ... وَاعْدْنَاكُمْ... رَزَقْنَاكُمْ (طه/٨٠-٨١)	١٠٢
٤٧/٧	ابن كثير و ابوعمر و (تَرَأ)	٥ قارى	قرأه العامة	رُسُلَنَا تَتَرَأ (المؤمنون/٤٤)	١٠٣
٨٢/٧	حمزه و كساى (يَشْهَدُ)	٥ قارى	قرأه العامة	يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ (النور/٢٤)	١٠٤
١١٦/٧	ابن عامر و حمزه (لايحسين)	٥ قارى	قراءة العامة	لَا تَحْسِنَ (النور/٥٧)	١٠٥

قرآنت عمومی	تعبیر	قاریان موافق	قاریان مخالف	منبع: ثعلبی، الکشف و البیان، ۱۴۲۲
۱۰۶	جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا (الفرقان/۸)	قاری	حمزه و کسایی (نأكل)	۱۲۳/۷
۱۰۷	لَنَبِيَّتَهُ وَ أَهْلَهُ (النمل/۴۹)	قاری	حمزه و کسایی (لنبيته)	۲۱۶/۷
۱۰۸	يُصَدِّقُنِي (القصص/۳۴)	قاری	حمزه و عاصم (يصدقني)	۲۴۹/۷
۱۰۹	فَذَانِكَ (القصص/۳۲)	قاری	ابن کثیر و ابوعمر و (فذاثك)	۲۴۹/۷
۱۱۰	إِنْ نَشَأْ نُخَسِّفْ... أَوْ نُسَيِّطُ (سبا/۹)	قاری	حمزه و کسایی (يشأ/ يخسف/ يسقط)	۷۱/۸
۱۱۱	فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَانِكِ (يس/۵۶)	قاری	حمزه و کسایی (ظلل)	۱۳۲/۸
۱۱۲	فَأَنْظُرْ مَاذَا تَرَى (الصافات/۱۰۲)	قاری	حمزه و کسایی (تري)	۱۵۶/۸
۱۱۳	فَالْيَوْمَ لَا يُخْرَجُونَ (الجاثية/۳۵)	قاری	حمزه و کسایی (يخرجون)	۳۶۷/۸
۱۱۴	أَخْرَجَ شَطْلَهُ (الفتح/۲۹)	قاری	ابن کثیر و ابن عامر (شطاه)	۶۶/۹
۱۱۵	قَرَضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ (الحديد/۱۸)	قاری	ابن کثیر و ابن عامر (يضعف)	۲۴۳/۹
۱۱۶	لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ، ثُمَّ لَتَرَوُنَّهَا (التكاثر/ ۶-۷)	قاری	ابن عامر و کسایی (لترون/ لترونها)	۲۷۷/۱۰
۱۱۷	وَلَا تُكْذِبْ بِآيَاتِ رَبِّكَ وَتَكُونُ (الأنعام/۲۷)	۴ قاری + ۱ راوی	ابن عامر، حمزه، حفص (نكذب/ تكون)	۱۴۲/۴
۱۱۸	عَمَّا يَعْمَلُونَ (هود/۱۲۳)	۴ قاری + ۱ راوی	نافع، ابن عامر و حفص (تعملون)	۱۹۵/۵
۱۱۹	وَمَا عَمَلُهُمْ إِلَّا يَبْلُغُهُمْ (يس/۳۵)	۴ قاری + ۱ راوی	شعبه، حمزه و کسایی (عملت)	۱۲۷/۸
۱۲۰	عِظَامًا تَحَرَّتْ (النازعات/۱۱)	۴ قاری + ۱ راوی	شعبه، حمزه و کسایی (ناخرة)	۱۲۵/۱۰
۱۲۱	تَظَاهَرُونَ عَلَيْهِمْ (البقرة/۸۵)	۴ قاری	عاصم، حمزه، کسایی (تظاهرون)	۲۲۹/۱
۱۲۲	بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا (الأحقاف/۱۵)	۴ قاری	عاصم، حمزه و کسایی (إحسانا)	۱۱/۹
۱۲۳	وَ الْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَ الرِّيحَانُ (الرحمن/۱۲)	۴ قاری	ابن عامر (الحب/ ذا الریحان)، حمزه و کسایی (الریحان)	۱۷۹/۹

مخالفت‌های این تعابیر با قرائت هر یک از قاریان هفت‌گانه نیز به این شرح است:

تعداد مخالفت قاریان هفت‌گانه با تعابیر قرائت عمومی
(در ۳۴۵ مورد به کاررفته در تفسیر ثعلبی)

۲. تعابیر قرائت عمومی در تفسیر ماوردی (م ۴۵۰ق)

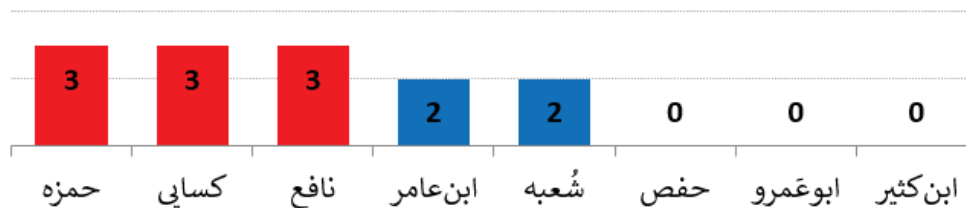
علی بن محمد ماوردی (م ۴۵۰ق) در تفسیرش ۱۷ مرتبه تعابیر قرائت عمومی را به کار برده است که ۸ موردش، با قرائت همه قاریان هفت‌گانه مطابقت دارد (ماوردی، بی تا، ۲۲۳/۲؛ ۴۲۲/۳؛ ۲۶/۴، ۶۲، ۲۲۷، ۳۴۹، ۲۷۱، ۲۹۲).

از ۹ مورد باقی مانده، ۶ مورد با قرائت شش قاری، ۲ مورد با قرائت پنج قاری و ۱ مورد با قرائت چهار قاری مطابقت دارد.

	قرائت عمومی	تعبیر	قاریان موافق	قاریان مخالف	منبع: ماوردی، النکت و العیون، بی تا
۱	مُنْزَلًا مُبَارَكًا (المؤمنون: ۲۹)	قراءة الجمهور	۶ قاری + ۱ راوی	شعبه (منزلاً)	۵۳/۴
۲	التَّيِّبِينَ (البقرة: ۶۱)	قراءة الجمهور	۶ قاری	نافع (التَّيِّبِينَ)	۱۳۱/۱
۳	وَالصَّابِقِينَ (البقرة: ۶۲)	هَمَزَةُ الجمهور	۶ قاری	نافع (الصَّابِقِينَ)	۱۳۲/۱
۴	فَصْرَهُنَّ (البقرة: ۲۶۰)	قُرأت الجماعة	۶ قاری	حمزه (فَصْرَهُنَّ)	۳۳۴/۱
۵	لَا أَيْمَانَ لَهُمْ (التوبة: ۱۲)	قراءة الجمهور	۶ قاری	ابن عامر (إيمان)	۳۴۵/۲
۶	فَجَعَلَهُمْ جُذَاذًا (الأنبياء: ۵۸)	قراءة الجمهور	۶ قاری	کسائی (جُذَاذًا)	۴۵۱/۳
۷	وَكُتِبَ عَلَيْهِ وَرُسُلِهِ (البقرة: ۲۸۵)	قراءة الجمهور	۵ قاری	حمزه و کسائی (کُتِبَ)	۳۶۲/۱
۸	سَأَلَ سَائِلٌ (المعارج: ۱)	قرأه الجمهور	۵ قاری	ابن عامر و نافع (سأل)	۸۹/۶
۹	حَتَّى يَطْهَرُونَ (البقرة: ۲۲۲)	قراءة الجمهور	۴ قاری + ۱ راوی	حمزه، کسائی و شعبه (يَطْهَرُونَ)	۲۸۳/۱

مخالفت های این تعابیر با قرائت هر یک از قاریان هفت گانه نیز به این شرح است:

تعداد مخالفت قاریان هفت گانه با تعابیر قرائت عمومی (در ۱۷ مورد به کاررفته در تفسیر ماوردی)

۳. تعابیر قرائت عمومی در تفسیر شیخ طوسی (م ۴۶۰ق)

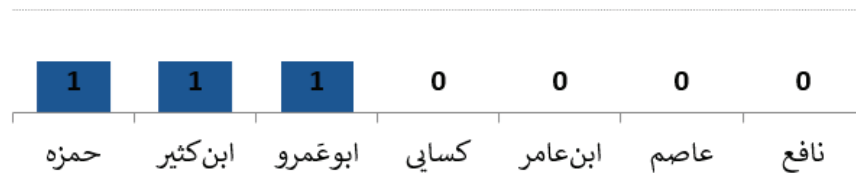
شیخ طوسی (م ۴۶۰ق) در تفسیر التبیان ۹ مرتبه تعابیری را مانند «قراءة العامة»، «قراءة الجمهور» و «قراءة الجماعة» به کار برده است که ۷ مورد آن با قرائت همه قاریان هفت گانه مطابقت دارد (طوسی، بی تا، ۳۷۵/۱، ۴۵۷؛ ۵۰/۲، ۱۷۹، ۴۲۲؛ ۱۹۶/۴؛ ۳۰۳/۶).

از ۲ مورد باقی مانده، یکی با قرائت ۶ قاری و دیگری با قرائت ۵ قاری مطابقت دارد.

	قرائت عمومی	تعابیر	قاریان موافق	قاریان مخالف	منبع: طوسی، التبیان، بی تا
۱	مَا لَكُمْ مِنْ وَلَايَتِهِمْ (الأنفال/۷۲)	قراءة الناس	۶ قاری	حمزه (وَلَايَتِهِمْ)	۱۶۱/۵
۲	وَأَرْنَا مَنَابِكُنَا (البقرة/۱۲۸)	قراءة الجمهور	۵ قاری	ابن کثیر و ابوعمر و (أَرْنَا)	۴۶۶/۱

مخالفت های این تعابیر با قرائت هر یک از قاریان هفت گانه نیز به این شرح است:

تعداد مخالفت قاریان هفت گانه با تعابیر قرائت عمومی (در ۹ مورد به کاررفته در تفسیر شیخ طوسی)

۴. تعابیر قرائت عمومی در تفسیر واحدی (م۴۶۸ق)

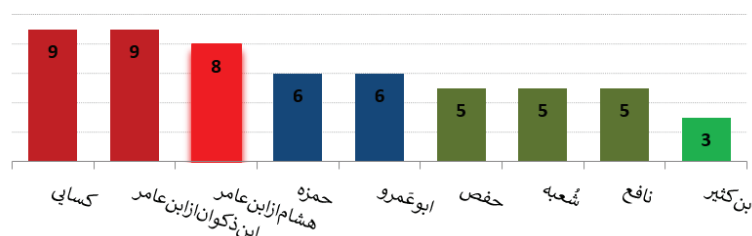
علی بن احمد واحدی (م۴۶۸ق) در تفسیر الوسیط ۳۱ مرتبه تعابیر قرائت عمومی را به کار برده که ۴ مورد آن با قرائت همه قاریان هفت گانه مطابقت دارد (واحدی، ۱۴۱۵: ۳۸۱/۱؛ ۵۳۴/۳؛ ۱۹۹/۴؛ ۲۵۹/۴). از ۲۷ مورد باقی مانده، ۱۲ مورد با قرائت شش قاری، ۱۲ مورد دیگر نیز با قرائت ۵ قاری، ۲ مورد با قرائت چهار قاری و ۱ مورد با قرائت سه قاری مطابقت دارد.

مربع	قرائت عمومی	تعبیر	قاریان موافق	قاریان مخالف	منبع: واحدی، الوسیط، ۱۴۱۵
۱	كَمَا اسْتُخْلِفَ (النور/۵۵)	قراءة العامة	۶ قاری + ۱ راوی	شعبة (استخلف)	۳۲۷/۳
۲	فَمَا يَسْتَطِيعُونَ (الفرقان/۱۹)	قراءة العامة	۶ قاری + ۱ راوی	حفص (تستطيعون)	۳۳۷/۳
۳	فَأَمَّتْهُ قَلِيلًا (البقرة/۱۲۶)	قراءة العامة	۶ قاری	ابن عامر (فأمتعه)	۲۱۰/۱
۴	لَقَدْ عَلِمْتُمُ (الاسراء/۱۰۲)	قراءة العامة	۶ قاری	کسای (علمت)	۱۳۱/۳
۵	مَا مَكَتِي فِيهِ (الكهف/۹۵)	قراءة العامة	۶ قاری	ابن كثير (مكنتي)	۱۶۷/۳
۶	اشْدُدْ... وَأَشْرِكْهُ (طه/۳۰-۳۲)	قراءت به العامة	۶ قاری	ابن عامر (أشدد/ أشركه)	۲۰۵/۳
۷	يَوْمَ يُنْفَخُ (طه/۱۰۲)	قراءة العامة	۶ قاری	ابوعمر و (تنفخ)	۲۲۱/۳
۸	وَلَا يَسْمَعُ الصَّمَمُ (الأنبياء/۴۵)	قراءة العامة	۶ قاری	ابن عامر (لا تسمع الصم)	۲۳۹/۳
۹	أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ (النمل/۲۵)	قراءه العامة	۶ قاری	کسای (ألا)	۳۷۵/۳
۱۰	وَإِنَّ إِلْيَاسَ (الصافات/۱۲۳)	قراءة العامة	۶ قاری	ابن عامر (إلياس/ بدون همزه)	۵۳۱/۳
۱۱	يُخْرِبُونَ بُيُوتَهُمْ (الحشر/۲)	قراءه العامة	۶ قاری	ابوعمر و (يخربون)	۲۷۰/۴
۱۲	بَلْ تُؤْثِرُونَ (الأعلى/۱۶)	قراءه العامة	۶ قاری	ابوعمر و (يؤثرون)	۴۷۲/۴
۱۳	مِنْ لَدُنِّي (الكهف/۷۶)	قراءة العامة	۵ قاری + ۱ راوی	نافع و شعبه (لديني)	۱۵۹/۳
۱۴	وَالَّذِينَ قَاتَلُوا (محمد/۴)	قراءة العامة	۵ قاری + ۱ راوی	ابوعمر و حفص (قتلوا)	۱۲۰/۴
۱۵	الْمُصَدِّقِينَ وَالْمُصَدِّقَاتِ (الحديد/۱۸)	قراءه العامة	۵ قاری + ۱ راوی	ابن كثير و شعبه (مصدقين/ مصدقات)	۲۵۱/۴
۱۶	خَيْرُ الْبَرِيَّةِ (البينة/۷)	قراءة العامة	۵ قاری + ۱ راوی	نافع و ابن ذكوان از ابن عامر (البرينة)	۵۴۰/۴
۱۷	إِثْمٌ كَبِيرٌ (البقرة/۲۱۹)	قراءة العامة	۵ قاری	حمزه و کسای (کثیر)	۳۲۳/۱
۱۸	وَقَاتِلُوا وَقَتِلُوا (آل عمران/۱۹۵)	قراءة العامة	۵ قاری	حمزه و کسای (قتلوا/ قاتلوا)	۵۳۵/۱
۱۹	أَوْ لَمْ يَرَوْا (النحل/۴۸)	قراءة العامة	۵ قاری	حمزه و کسای (تروا)	۶۴/۳

منبع: واحدی، الوسیط، ۱۴۱۵	قاریان مخالف	قاریان موافق	تعبیر	قرآنت عمومی	
۸۵/۳	حمزه و کسائی (یَلْحَدُونَ)	۵ قاری	قراءة العامة	الَّذِي يُلْجِدُونَ (النحل/۱۰۳)	۲۰
۳۹۰/۳	حمزه و کسائی (يَرَى)	۵ قاری	قراءة العامة	وَنَرَى فِرْعَوْنَ (القصص/۶)	۲۱
۵۳۲/۳	نافع و ابن عامر (آلِ يَاسِينَ)	۵ قاری	قراءة العامة	عَلَى آلِ يَاسِينَ (الصافات/۱۳۰)	۲۲
۲۵۳/۴	نافع و ابن عامر (بدون هو)	۵ قاری	قراءة العامة	فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ (الحديد/۲۴)	۲۳
۵۴۹/۴	ابن عامر و کسائی (لَتَرُونَ)	۵ قاری	قراءة العامة	لَتَرُونَ الْجَحِيمَ (التكاثر/۶)	۲۴
۴۹۵/۲	حمزه، کسائی و حفص (يُضِلُّ)	۴ قاری + ۱ راوی	قراءة العامة	يُضِلُّ بِهِ الَّذِينَ (التوبة/۳۷)	۲۵
۳۲۵/۳	ابوعمر، ابن عامر، شعبه (يَتَّقُهُ)؛ حفص (يَتَّقُهُ)	۴ قاری	قراءة العامة	وَيَخْشَى اللَّهَ وَيَتَّقِيهِ (النور/۵۲)	۲۶
۳۸۴/۱	ابن کثیر، حفص، ورش از نافع (فَنِعْمًا هِيَ)؛ ابوعمر، شعبه، قالون از نافع (فَنِعْمًا)	۳ قاری	قراءة العامة	فَنِعْمًا هِيَ (البقرة/۲۷۱)	۲۷

مخالفت های این تعابیر با قرائت هر یک از قاریان هفت گانه نیز به این شرح است:

تعداد مخالفت قاریان هفت گانه با تعابیر قرائت عمومی
(در ۳۱ مورد به کاررفته در تفسیر واحدی)

۵. تعابیر قرائت عمومی در تفسیر بغوی (م ۵۱۰ق)

هرچند ابومحمد حسین بن مسعود بغوی (م ۵۱۰ق) در اوائل سده ششم هجری از دنیا رفته، از آنجا که وی در سال ۴۳۳ق متولد شده و عمده حیات خویش را در سده پنجم سپری کرده و احتمالاً تفسیرش را نیز در سده پنجم، پیش از ۶۷ سالگی نگاشته است، می توان تفسیر او را از شمار تفاسیر سده پنجم نام برد. به هر حال با توجه به استعمال تعداد قابل توجهی از تعابیر عمومی در تفسیر وی، ذکر این موارد برای تکمیل و اتقان پژوهش، سودمند خواهد بود.

بغوی در تفسیرش ۶۰ مرتبه تعابیر قرائت عمومی را به کار برده است که ۲۹ مورد از آنها با قرائت همه قاریان هفت گانه مطابقت دارد (بغوی، ۱۴۲۰: ۱/۱۳۶، ۲۷۲، ۶۱۲؛ ۲/۴۲، ۱۳۰، ۳۴۵، ۳۶۴، ۴۱۰؛ ۳/۴۶، ۷۱، ۱۲۵، ۱۶۷، ۱۹۲، ۲۸۱، ۳۱۹، ۳۴۲، ۳۶۳، ۳۹۲، ۴۶۳، ۵۴۰، ۶۳۵، ۶۸۲؛ ۴/۴۹، ۲۰۶، ۲۵۵؛ ۵/۵۶، ۸۴، ۱۹۶، ۲۱۶).

از ۳۱ مورد باقی مانده، ۲۴ مورد با قرائت شش قاری، ۵ مورد با قرائت پنج قاری و ۲ مورد با قرائت

چهار قاری مطابقت دارد.

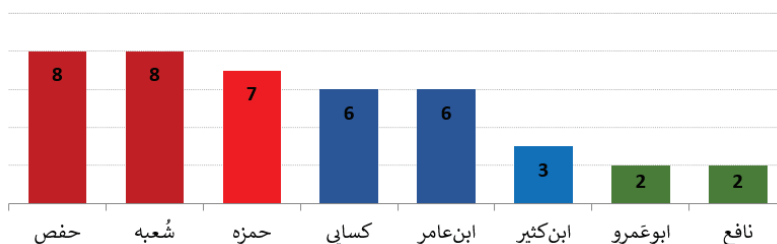
	قرائت عمومی	تعبیر	قاریان موافق	قاریان مخالف	منبع: بغوی، معالم التنزیل، ۱۴۲۰
۱	رِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ (آل عمران/۱۵)	قرأ العامة	۶ قاری + ۱ راوی	شعبه (رضوان)	۴۱۸/۱
۲	خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ (آل عمران/۱۵۷)	قراءة العامة	۶ قاری + ۱ راوی	حفص (يجمعون)	۵۲۶/۱
۳	مِنَ الَّذِينَ اسْتُحِقُّ (المائدة/۱۰۷)	قراءة العامة	۶ قاری + ۱ راوی	حفص (استحق)	۹۹/۲
۴	وَالَّذِينَ يُسْكُونَ (الأعراف/۱۷۰)	قراءة العامة	۶ قاری + ۱ راوی	شعبه (يُسْكُونَ)	۲۴۵/۲
۵	نُنَجِّي الْمُؤْمِنِينَ (الأنبياء/۸۸)	قرأ العامة	۶ قاری + ۱ راوی	شعبه (نَجَّى)	۳۱۵/۳
۶	لَتُخَسِفَ بَنَاتُ (القصص/۸۲)	قرأ العامة	۶ قاری + ۱ راوی	حفص (لَخَسَفَ)	۵۴۷/۳
۷	لَا مَقَامَ لَكُمْ (الأحزاب/۱۳)	قرأ العامة	۶ قاری + ۱ راوی	حفص (لا مقام)	۶۲۱/۳
۸	فَأُطْلِعَ إِلَى (غافر/۳۷)	قراءة العامة	۶ قاری + ۱ راوی	حفص (فأطلع)	۱۱۲/۴
۹	تَوْبَةً نَّصُوحاً (التحریم/۸)	قرأ العامة	۶ قاری + ۱ راوی	شعبه (نصوحا)	۱۲۲/۵
۱۰	أَدُمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ (البقرة/۳۷)	قراءة العامة	۶ قاری	ابن کثیر (آدم/ کلمات)	۱۰۷/۱
۱۱	مَا تَنْسَخُ (البقرة/۱۰۶)	قراءة العامة	۶ قاری	ابن عامر (نسخ)	۱۵۴/۱

قرآنت عمومی	تعبیر	قاریان موافق	قاریان مخالف	منبع: بغوی، معالم التنزیل، ۱۴۲۰
۱۲	أَنْ تَصْبِلَ (البقرة/۲۸۲)	۶ قاری	حمزه (إن)	۳۹۵/۱
۱۳	وَالْأَرْحَامَ (نساء/۱)	۶ قاری	حمزه (الأرحام)	۵۶۱/۱
۱۴	إِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً (النساء/۱۱)	۶ قاری	نافع (واحدة)	۵۷۹/۱
۱۵	نُسْكِ وَمَحْيَايَ (الأنعام/۱۶۲)	۶ قاری	نافع (محياي)	۱۷۸/۲
۱۶	لِتَرْوُلَ مِنْهُ (ابراهيم/۴۶)	۶ قاری	کسای (لترول)	۴۶/۳
۱۷	لَقَدْ عَلِمْتِ (الاسراء/۱۰۲)	۶ قاری	کسای (علمت)	۱۶۶/۳
۱۸	أَوْ لَمْ يَرِ (الأنبياء/۳۰)	۶ قاری	ابن کثیر (بدون واو)	۲۸۷/۳
۱۹	سَيَقُولُونَ لِيْلَهُ (المؤمنون/۸۷)	۶ قاری	ابوعمر و (الله)	۳۷۲/۳
۲۰	أَكُلِ خَمِطٍ (سبا/۱۶)	۶ قاری	ابوعمر و (أكل)	۶۷۷/۳
۲۱	وَمَنَاةُ الثَّالِثَةَ (النجم/۲۰)	۶ قاری	ابن کثیر (مناة)	۳۰۹/۴
۲۲	لَا يَتَّبِعَنَّ (النبأ/۲۳)	۶ قاری	حمزه (لبيتين)	۲۰۱/۵
۲۳	فَتَتَفَعَّهُ الذُّكْرَى (عبس/۴)	۶ قاری	عاصم (فتتفعه)	۲۱۰/۵
۲۴	خِتَامُهُ مِسْكٌ (المطففين/۲۶)	۶ قاری	کسای (خاتمه)	۲۲۶/۵
۲۵	بِمَا وَضَعْتَ (آل عمران/۳۶)	۵ قاری + راوی	ابن عامر و شعبه (وضعت)	۴۳۲/۱
۲۶	وَسَيَصْلُونَ سَعِيرًا (النساء/۱۰)	۵ قاری + راوی	ابن عامر و شعبه (سيعلون)	۵۷۳/۱
۲۷	فَنَجِّيَ مَنْ نَشَاءُ (يوسف/۱۱۰)	۵ قاری	ابن عامر و عاصم (ننجي)	۵۱۹/۲
۲۸	فِي ظِلَالٍ عَلَى الْأَرَائِكِ (يس/۵۶)	۵ قاری	حمزه و کسای (ظلل)	۱۷/۴
۲۹	فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى (الصفات/۱۰۲)	۵ قاری	حمزه و کسای (تري)	۳۷/۴
۳۰	وَلَا تَكْذِبْ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنَكُونُ (الأنعام/۲۷)	۴ قاری + راوی	ابن عامر، حمزه، حفص (نكذب/ نكون)	۱۱۹/۲
۳۱	وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ (الرحمن/۱۲)	۴ قاری	ابن عامر (الحب/ ذا/ الریحان)، حمزه و کسای (الریحان)	۳۳۲/۴

مخالفت‌های این تعابیر با قرائت هر یک از قاریان هفت‌گانه نیز به این شرح است:

تعداد مخالفت قاریان هفت‌گانه با تعابیر قرائت عمومی
(در ۶۰ مورد به کاررفته در تفسیر بغوی)

۵. جدول و نمودار میزان مطابقت قرائت عمومی با تعداد قاریان در پنج سده نخست هجری

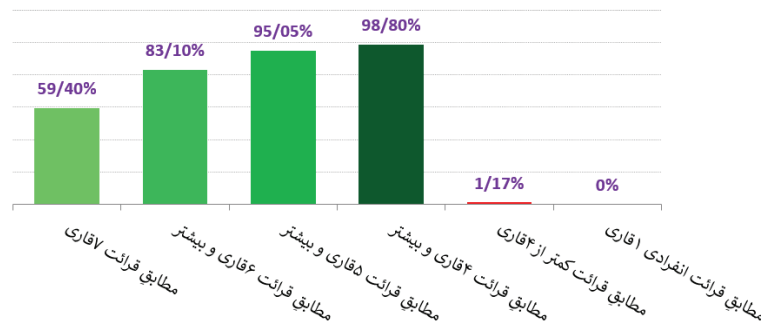
مقایسه تعابیر قرائت عمومی در آثار یادشده از نظر مطابقت با تعداد قاریان هفت‌گانه، بدین شرح است:

مطابق با قرائت انفرادی یک قاری	مطابق قرائت کمتر از ۴ قاری	مطابق قرائت ۴ قاری و بیشتر	مطابق قرائت ۵ قاری و بیشتر	مطابق قرائت ۶ قاری و بیشتر	مطابق قرائت جمیع قاری ۷ قاری	تعداد کل تعابیر قرائت عمومی	
۰	۰	۲	۲	۲	۱	۲	خلیل ۱۷۵م
۰	۶	۹۴	۷۹	۴۷	۳۰	۱۰۰	قراء ۲۰۷م
۰	۱	۴	۴	۲	۲	۵	اخفش ۲۱۵م
۰	۰	۲	۲	۲	۲	۲	بخاری ۲۵۶م
۰	۰	۲	۲	۲	۲	۲	ابن قتیبه ۲۷۶م
۰	۰	۲	۲	۲	۲	۲	حربی ۲۸۵م
۰	۰	۱	۱	۱	۰	۱	ابن ابی عاصم ۲۸۷م

زجاج ۳۱۱م	۹	۴	۹	۹	۹	۰	۰
ماتریدی ۳۳۳م	۱۰	۷	۸	۹	۱۰	۰	۰
نحاس ۳۳۸م	۳۹	۲۶	۳۴	۳۹	۳۹	۰	۰
طبرانی ۳۶۰م	۴۱	۱۸	۳۳	۳۹	۴۱	۰	۰
ابن خالویه ۳۷۰م	۲۳	۲۱	۲۳	۲۳	۲۳	۰	۰
فارسی ۳۷۷م	۳۸	۱۱	۳۱	۳۵	۳۷	۱	۰
سمرقندی ۳۹۵م	۱۱۴	۱۰۹	۱۱۳	۱۱۳	۱۱۳	۱	۰
ثعلبی ۴۲۷م	۳۴۵	۲۲۲	۳۰۷	۳۳۸	۳۴۵	۰	۰
ماوردی ۴۵۰م	۱۷	۸	۱۴	۱۶	۱۷	۰	۰
طوسی ۴۶۰م	۹	۷	۸	۹	۹	۰	۰
واحدی ۴۶۸م	۳۱	۴	۱۶	۲۸	۳۰	۱	۰
بغوی ۵۱۰م	۶۰	۲۹	۵۳	۵۸	۶۰	۰	۰
مجموع ۵ قرن	۸۵۰	۵۰۵	۷۰۷	۸۰۸	۸۴۰	۱۰	۰
	(٪۵۹/۴)	(٪۸۳/۱)	(٪۹۵/۰۵)	(٪۹۸/۸)	(٪۱/۱۷)	(٪۰)	

مطابقت قرائت عمومی با تعداد کلی قرائت قاریان هفت گانه (در ۸۵۰ مورد به کار رفته در پنج سده نخست هجری)

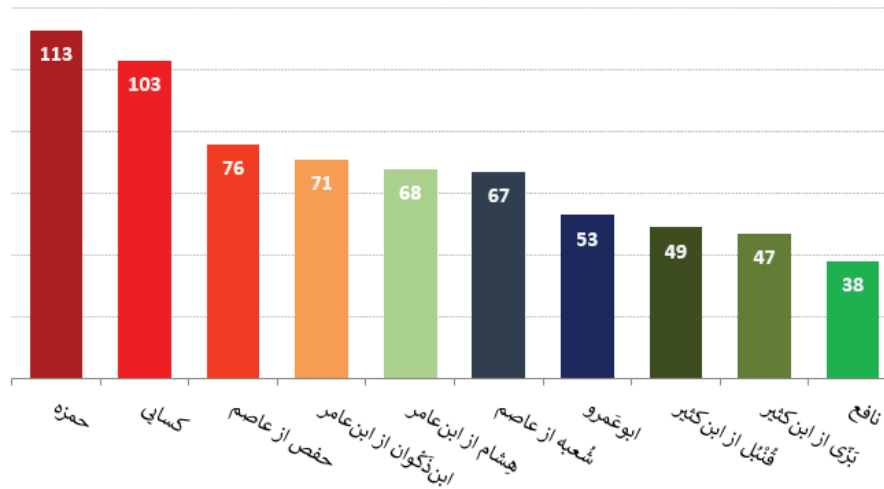
۶. جدول و نمودار تعداد مخالفت هر قاری با قرائت عمومی در پنج سده نخست هجری

تعداد مخالفت تعابیر قرائت عمومی با قرائت هر یک از قاریان هفت گانه نیز در هر اثر به شرح ذیل است:

مخالفت حمزه	مخالفت کسائی	مخالفت عاصم		مخالفت ابن عامر		مخالفت ابو عمرو	مخالفت ابن کثیر		مخالفت نافع	
		روایت حفص	روایت شعبه	روایت ابن ذکوان	روایت هیشام		روایت قتیل	روایت بزی		
۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	خلیل ۱۷۵م
۴۳	۴۵	۱۸	۱۰	۱۲	۱۲	۱۲	۱۰	۱۰	۹	فراء ۲۰۷م
۲	۳	۱	۱	۱	۱	۰	۱	۱	۰	اخفش ۲۱۵م
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	بخاری ۲۵۶م
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	ابن قتیبه ۲۷۶م
۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	حریری ۲۸۵م
۰	۱	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	۰	ابن ابی عاصم ۲۸۷م
۰	۰	۱	۱	۱	۱	۱	۲	۲	۰	زجاج ۳۱۱م
۱	۱	۰	۰	۲	۲	۰	۰	۰	۲	ماتریدی ۳۳۳م
۰	۴	۴	۲	۴	۲	۳	۱	۱	۱	نحاس ۳۳۸م
۳	۲	۷	۷	۳	۳	۷	۳	۳	۴	طبرانی ۳۶۰م

۰	۰	۱	۰	۱	۱	۰	۰	۰	۰	ابن خالویه ۳۷۰م
۸	۴	۲	۴	۶	۴	۴	۶	۵	۴	فارسی ۳۷۷م
۱	۱	۲	۲	۲	۲	۱	۲	۲	۱	سمرقندی ۳۹۵م
۳۷	۲۴	۲۷	۲۵	۲۲	۲۴	۱۶	۱۷	۱۶	۷	نعلبی ۴۲۷م
۳	۳	۰	۲	۲	۲	۰	۰	۰	۳	ماوردی ۴۵۰م
۱	۰	۰	۰	۰	۰	۱	۱	۱	۰	طوسی ۴۶۰م
۶	۹	۵	۵	۹	۸	۶	۳	۳	۵	واحدی ۴۶۸م
۷	۶	۸	۸	۶	۶	۲	۳	۳	۲	بغوی ۵۱۰م
۱۱۳	۱۰۳	۷۶	۶۷	۷۱	۶۸	۵۳	۴۹	۴۷	۳۸	مجموع ۵ قرن

مقایسه تعداد مخالفت هر یک از قاریان هفت گانه با تعاییر قرائت عمومی (در ۵ قرن نخست هجری)

نتیجه گیری

۱. تعابیر قرائت عمومی هیچ‌گاه مطابق قرائت انفرادی یک قاری یا راوی به‌کار نرفته‌اند، بلکه این تعابیر در ۹۵ درصد موارد، دست‌کم با قرائت ۵ قاری از قاریان هفت‌گانه و در ۹۸/۸ درصد موارد، دست‌کم با قرائت ۴ قاری از قاریان هفت‌گانه مطابقت دارند که شاهد آن است که این‌گونه تعابیر یا به قرائت اکثر قاریان اشاره دارند یا به قرائت اکثر مردم که در قرائت تابع قاریان بودند؛ بنابراین نمی‌توان این تعابیر را به معنای قرائت مستقل مردمی و متمایز از قرائت قاریان تفسیر کرد.

۲. از مجموع ۸۵۰ موردی که تعابیر قرائت عمومی در پنج سده نخست هجری به‌کار رفته، مواردی که با قرائت کمتر از ۴ قاری از قاریان هفت‌گانه منطبق باشد تنها محدود به ۱۰ مورد است که ۷ مورد از آنها متعلق به تفسیر فراء و اخفش است؛ تفاسیری که پیش از عصر گردآوری و انضباط قرائات نگاشته شده‌اند؛ اما بعد از آنکه قاسم بن سلام و افراد متعدّد دیگر، قرائات مختلف را گردآوری و تدوین کردند و قاریان هر قرائت را به دقت مشخص کردند، تا پایان سده پنجم هجری فقط ۳ مورد تعبیر قرائت عمومی یافت می‌شود که با قرائت کمتر از ۴ قاری از قاریان هفت‌گانه مطابقت داشته باشند.

۳. مقایسه تعداد مخالفت‌های تعابیر قرائت عمومی با هر یک از قرائت‌های قاریان هفت‌گانه نشان می‌دهد که بیشترین مخالفت با قرائت عمومی به ترتیب در قرائت‌های حمزه، کسایی، عاصم به روایت حفص، ابن عامر، عاصم به روایت شعبه، ابوعمرو بصری، ابن کثیر و نافع مشاهده می‌شود. کثرت مخالفت‌های سه قاری کوفه (حمزه، کسایی و عاصم) با قرائت عمومی به اندازه‌ای است که نسبت به قاریان سه شهر مدینه، مکه و بصره (نافع، ابن کثیر، ابوعمرو)، بیش از دو برابر مخالفت دارند.

فهرست منابع

۱. ابن ابی داوود، عبدالله بن سلیمان، المصاحف، تحقیق: محمد بن عبده، قاهره: الفاروق الحديثة، ۱۴۲۳ق.
۲. ابن ابی شیبہ، عبدالله بن محمد، المصنّف، تحقیق کمال یوسف الحوت، ریاض: مكتبة الرشد، ۱۴۰۹ق.
۳. ابن ابی عاصم، احمد بن عمرو، الديات، کراتشی: ادارة القرآن و العلوم الاسلامیة، بی تا.
۴. ابن حنبل، احمد بن محمد، مسند الامام احمد، تحقیق شعيب الأرناؤوط و دیگران، بیروت: مؤسسة الرسالة، چاپ دوم، ۱۴۲۰ق.
۵. ابن خالویه، حسین بن احمد، إعراب القرائات السبع و عللها، قاهره: مكتبة الخانجي، ۱۴۱۳ق.
۶. ابن خالویه، حسین بن احمد، مختصر فی شواذ القرآن، قاهره: مكتبة المتنبی، بی تا.
۷. ابن شبة، عمر، تاریخ المدینة، تحقیق: فهيم محمد شلتوت، بی جا، بی تا، ۱۳۹۹ق.
۸. ابن قتیبه، عبدالله بن مسلم، تأویل مشكل القرآن، تحقیق ابراهيم شمس الدين، بیروت: دارالکتب العلمیة، ۱۴۲۳ق.
۹. ابن مجاهد، احمد بن موسی، السبعة فی القرائات، تحقیق: شوقي ضيف، مصر: دارالمعارف، چاپ دوم، ۱۴۰۰ق.
۱۰. ابن وهب، عبدالله، الجامع، تحقیق میکلووش مورانی، بیروت: دارالغرب الاسلامی، ۲۰۰۳م.
۱۱. ابوشامة، عبدالرحمن بن اسماعیل، المرشد الوجیز، بیروت: دارالکتب العلمیة، ۱۴۲۴ق.
۱۲. اخفش، سعید بن مسعدة، معانی القرآن، تحقیق هدی محمود قراة، قاهره: مكتبة الخانجي، ۱۴۱۱ق.
۱۳. استرآبادی، شرف الدین علی، تأویل الآيات الظاهرة فی فضائل العترة الطاهرة، قم: موسسه امام مهدي (عج)، ۱۴۰۷ق.
۱۴. ایزدی، مهدی؛ ذوقی، امیر، «پی جویی قرائت عامه در کتب تفسیری سده های نخست و نقش آن در ترجیح قرائت»، پژوهشهای زبانشناختی قرآن، شماره ۱۱، بهار و تابستان ۱۳۹۶ش.
۱۵. بحرانی، هاشم بن سلیمان، البرهان فی تفسیر القرآن، قم: موسسه البعثة، ۱۳۷۴ق.

١٦. بخاری، محمد بن اسماعیل، صحیح البخاری، تحقیق مصطفی ديب البغا، بیروت: دارا بن كثير، چاپ سوم، ١٤٠٧ق.
١٧. بغوی، حسین بن مسعود، معالم التنزیل، تحقیق عبدالرزاق مهدی، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ١٤٢٠ق.
١٨. ترمذی، محمد بن عیسی، جامع الترمذی، تحقیق احمد محمد شاکر و دیگران، بیروت: دار احیاء التراث العربی، بی تا.
١٩. ثعلبی، احمد بن محمد، الكشف و البیان، تحقیق ابن عاشور، بیروت: دار احیاء التراث العربی، ١٤٢٢ق.
٢٠. حربی، ابراهیم بن اسحاق، غریب الحديث، تحقیق سلیمان ابراهیم محمد العاید، مکه: جامعة ام القرى، ١٤٠٥ق.
٢١. حسینی، زینب؛ ایروانی، مرتضی، «بررسی تاریخی قرائه العامة و ارتباط آن با روایت حفص از عاصم»، مطالعات قرآن و حدیث، شماره ١٦، بهار و تابستان ١٣٩٤ش.
٢٢. حویزی، عبدعلی بن جمعة، تفسیر نور الثقلین، قم: اسماعیلیان، چاپ چهارم، ١٤١٥ق.
٢٣. خلیل بن احمد، فراهیدی، کتاب العین، قم: هجرت، چاپ دوم، ١٤٠٩ق.
٢٤. دمیاطی، احمد بن محمد، اتحاف فضلاء البشر فی القرائات الأربعة عشر، بیروت: دارالکتب العلمیة، ١٤٢٢ق.
٢٥. زجاج، ابراهیم بن سری، إعراب القرآن، تحقیق ابراهیم ابیاری، قم: دارالتفسیر، چاپ سوم، ١٤١٦ق.
٢٦. سخاوی، علی بن محمد، جمال القراء و کمال الإقراء، بیروت: مؤسسة الکتب الثقافیة، ١٤١٩ق.
٢٧. سمرقندی، نصر بن محمد، تفسیر السمرقندی (بحر العلوم)، تحقیق عمر عمروی، بیروت: دارالفکر، ١٤١٦ق.

۲۸. شریفی نسب، حامد؛ بابایی، علی اکبر، «تحلیل تعبیر قرائة العامة و تعالیم مشابه آن در تفسیر فراء»، مطالعات قرائت قرآن، شماره ۱۰، بهار و تابستان ۱۳۹۷ ش.
۲۹. شریفی نسب، حامد؛ بابایی، علی اکبر، «رویکرد اخفش به قرائت در کتاب معانی القرآن با تأکید بر روایت حفص از عاصم»، مطالعات قرآن و حدیث، شماره ۲۷، پاییز و زمستان ۱۳۹۹ ش.
۳۰. صدوق، محمد بن علی، التوحید، تحقیق هاشم حسینی، قم: جامعه مدرسین، ۱۳۹۸ ق.
۳۱. صفار، محمد بن حسن، بصائر الدرجات، تحقیق محسن کوجه باغی، قم: کتابخانه آیت الله مرعشی نجفی، چاپ دوم، ۱۴۰۴ ق.
۳۲. طبرانی، سلیمان بن احمد، التفسیر الکبیر، اربد: دارالکتاب الثقافی، ۲۰۰۸ م.
۳۳. طوسی، محمد بن حسن، التبیان فی تفسیر القرآن، بیروت: احیاء التراث العربی، بی تا.
۳۴. فارسی، حسن بن احمد، الحجة للقراء السبعة، تحقیق بشیر جویجاتی و دیگران، بیروت: دارالمأمون للتراث، چاپ دوم، ۱۴۱۳ ق.
۳۵. فراء، ابوزکریا یحیی بن زیاد، معانی القرآن، مصر: الهيئة المصرية، چاپ دوم، ۱۹۸۰ م.
۳۶. قمی، علی بن ابراهیم، تفسیر القمی، قم: دارالکتاب، چاپ سوم، ۱۴۰۴ ق.
۳۷. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۴۰۷ ق.
۳۸. ماتریدی، محمد بن محمد، تأویلات اهل السنة (تفسیر الماتریدی)، تحقیق مجدی باسلوم، بیروت: دارالکتب العلمیه، ۱۴۲۶ ق.
۳۹. ماوردی، علی بن محمد، النکت و العیون (تفسیر الماوردی)، تحقیق عبدالرحیم، بیروت: دارالکتب العلمیه، بی تا.
۴۰. متقی هندی، علی بن حسام الدین، کنز العمال، بیروت: مؤسسة الرسالة، ۱۹۸۹ م.
۴۱. مجلسی، محمدباقر، بحار الأنوار، بیروت: دار احیاء التراث العربی، چاپ دوم، ۱۴۰۳ ق.
۴۲. معرفت، محمدهادی، التمهید، قم: مؤسسة النشر الاسلامی، چاپ دوم، ۱۴۱۵ ق.
۴۳. مقریزی، احمد بن علی، إمتاع الأسماع، تحقیق محمد عبدالحمید النمیسی، بیروت: دارالکتب العلمیه، ۱۴۲۰ ق.

۴۴. ناصحیان، علی اصغر، علوم قرآنی در مکتب اهل بیت (علیهم السلام)، مشهد: دانشگاه علوم رضوی، چاپ سوم، ۱۳۹۳ ش.
۴۵. نجاشی، احمد بن علی، الرجال، قم: جامعه مدرسین، چاپ ششم، ۱۳۶۵ ش.
۴۶. نحاس، احمد بن محمد، إعراب القرآن، تحقیق عبدالمنعم خلیل ابراهیم، بیروت: دارالکتب العلمیة، ۱۴۲۱ ق.
۴۷. واحدی، علی بن احمد، الوسیط فی تفسیر القرآن المجید، تحقیق: شیخ عادل احمد عبدالموجود و دیگران، بیروت: دارالکتب العلمیة، ۱۴۱۵ ق.

Resources

1. Abu Shammah, Abd al-Rahman bin Ismail, *al-Murshid al-Awjiz*, Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah, 1424 AH.
2. Akhfash, Sa'eed bin Masa'dah, *Ma'ani al-Quran (The Meanings of Quran)*, Researched: Hoda Mahmoud Qara'ah, Cairo: Maktabah al-Khanji, 1411 AH.
3. Astrabadi, Sharafuddin Ali, *Ta'wil al-Ayaat al-Zahirah fi Fazail al-Itrah al-Tahirah*, Qom: Imam Mahdi Institute (A.J.), 1407 AH.
4. Baghavi, Hossain bin Masoud, *Ma'alim al-Tanzil*, Research by Abd al-Razzaq Mahdi, Beirut: Dar Ihya al-Turath al-Arabi, 1420 AH.
5. Bahrani, Hashim bin Suleiman, *al-Burhan fi Tafsir al-Quran*, Qom: Al-Bi'that Foundation, 1995 AH.
6. Bukhari, Muhammad bin Ismail, *Sahih al-Bukhari*, Research: Mustafa Deeb al-Bagha, Beirut: Dara Ibn Kathir, 3rd Edition, 1407 AH.
7. Damiaty, Ahmad bin Muhammad, *Ithaf Fazala al-Bashar fi al-Qiraat al-Ashar*, Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah, 1422 AH.
8. Farra, Abu Zakaria Yahya bin Ziyad, *Ma'ani al-Quran (The Meanings of Quran)*, Egypt: Al-Hai'ah al-Misriyyah, 2nd Edition, 1980.
9. Farsi, Hassan bin Ahmad, *Al-Hujjah lil al-Qurra al-Saba'h*, Research: Bashir Juwajjati et el., Beirut: Dar al-Ma'mon li al-Turath, 2nd Edition, 1413 AH.
10. Harbi, Ibrahim bin Ishaq, *Gharaib al-Hadith*, Research: Suleiman Ibrahim Muhammad al-Ayid, Mecca: Umm al-Qari University, 1405 AH.
11. Hosseini, Zainab; Irvani, Murtaza, "Historical Study of Public Recitation and Its Connection with the Narration of Hafs from Asim", Quran and Hadith Studies, Number 16, Spring and Summer 2015.
12. Huwaizi, Abd Ali bin Juma'h, *Tafsir Noor al-Saqalain*, Qom: Ismailian, 4th Edition, 1415 AH.
13. Ibn Abi Asim, Ahmad bin Amr, *Al-Diyat*, Karachi: Al-Quran and Islamic Sciences

Department, n.d.

14. Ibn Abi Dawood, Abdullah bin Suleiman, *al-Masahif*, Research: Muhammad bin Abdoh, Cairo: Al-Farooq al-Hadithah, 1423 AH.
15. Ibn Abishaybah, Abdullah bin Muhammad, *Al-Musannaf*, Research: Kamal Yusuf al-Hawt, Riyadh: Maktabah Al-Rushd, 1409 AH.
16. Ibn Hanbal, Ahmad bin Muhammad, *Musnad al-Imam Ahmad*, Research: Shoaib al-Arnaut et al., Beirut: Al-Risalah Foundation, 2nd Edition, 1420 AH.
17. Ibn Khalawayh, Hossein bin Ahmad, *Arabization of the Seven Readings and Reasons*, Cairo: Maktabah Al-Khanji, 1413 AH.
18. Ibn Khalawayh, Hossein bin Ahmad, *Mukhtasar fi Shuwaz al-Quran*, Cairo: Maktabah al-Mutanabbi, n.d.
19. Ibn Mujahid, Ahmad bin Musa, *Al-Saba'a fi al-Qira'at*, Research: Shoqi Zaif, Egypt: Dar al-Ma'rif, 2nd Edition, 1400 A.H.
20. Ibn Qutaybah, Abdallah bin Muslim, *Ta'wil Mushkil al-Quran*, Research: Ibrahim Shamsuddin, Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah, 1423 AH.
21. Ibn Shabbah, Umar, *Tarikh al-Madinah (History of Madian)*, Research: Fahim Muhammad Shaltut, N.p., n.p., 1399 AH.
22. Ibn Wahab, Abdallah, *Al-Jame'*, Researched: Miklos Morani, Beirut: Dar al-Gharb al-Islami, 2003.
23. Iizadi, Mehdi; Zoqi, Amir, "The Search for Popular Reading in the Commentaries of the First Centuries and Its Role in Reading Preference", Quran Linguistic Researches, No. 11, Spring and Summer 2017.
24. Khalil bin Ahmad, Farahidi, *Kitab al-Ain*, Qom: Hijrat, 2nd Edition, 1409 AH.
25. Kulayni, Muhammad bin Ya'qub, *Al-Kafi*, Tehran: Dar al-Kutub Al-Islamiyyah, 1407 AH.
26. Ma'rifat, Muhammad Hadi, *Al-Tamhid*, Qom: Al-Nashr al-Islami Publications, 2nd Edition, 1415 AH.

27. Majlisi, Muhammad Baqir, *Bihar al-Anwar (The Oceans of Lights)*, Beirut: Dar Ihiya al-Turath al-Arabi, 2nd Edition, 1403 AH.
28. Maqrizi, Ahmad bin Ali, *Imta'a al-I'sma*, Research: Muhammad Abd al-Hamid al-Namisi, Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah, 1420 AH.
29. Maturidi, Muhammad bin Muhammad, *Tawilat Ahl al-Sunnah (Tafsir al-Maturidi)*, Researched: Majdi Basloun, Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah, 1426 AH.
30. Mawardi, Ali bin Muhammad, *Al-Nukat wa al-U'youn (Tafsir al-Mawardi)*, Research: Abd al-Rahim, Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah, n.d.
31. Muttaqi Hindi, Ali bin Hisamuddin, *Kanz al-Ummal*, Beirut: Al-Rasalah Foundation, 1989.
32. Najjashi, Ahmad bin Ali, *al-Rijal*, Qom: Jamia'h Modarrisin, 6th Edition, 1986.
33. Nasahiyan, Ali Asghar, *Quranic Sciences in the School of Ahl al-Bayt (A.S)*, Mashhad: Razavi University of Sciences, 3rd Edition, 2014.
34. Nohas, Ahmad bin Muhammad, *Arabization of the Quran*, Research: Abdul Mone'im Khalil Ibrahim, Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah, 1421 AH.
35. Qomi, Ali bin Ibrahim, *Tafsir al-Qami*, Qom: Dar al-Kitab, 3rd Edition, 1404 AH.
36. Sadouq, Muhammad Bin Ali, *Al-Tawhid*, Research: Hashim Hosseini, Qom: Jamia'h Modarrisin, 2019.
37. Saffar, Muhammad bin Hassan, *Basair al-Darajat*, Research: Mohsin Kuchebaghi, Qom: Ayatullah Mara'shi Najafi Library, 2nd Edition, 1404 AH.
38. Sakhavi, Ali bin Muhammad, *Jamal al-Qurra wa Kamal al-Iqra*, Beirut: Al-Kutub al-Thaqafiyyah Institute, 1419 AH.
39. Samarqandi, Nasr bin Muhammad, *Tafsir al-Samarqandi (Bahr al-Uloom)*, Research by Omar Amrowi, Beirut: Dar al-Fikr, 1416 AH.
40. Sharifinasab, Hamid; Babai, Ali Akbar, "Akhfash's Approach to Reading in the Book of Meanings of the Quran with an Emphasis on the Narration of Hafs from Asim", Quran and Hadith Studies, No. 27, Fall and Winter 2019.
41. Sharifinasab, Hamid; Babai, Ali Akbar, "Analysis of the Interpretation of Public

Recitation and Its Similar Interpretations in Tafsir Farra', Studies of Quran Recitation, Number 10, Spring and Summer 2020.

42. Tabarani, Suleiman bin Ahmad, *al-Tafsir al-Kabeer*, Irbid: Dar al-Kitab al-Thaqafi, 2008.
43. Tha'albi, Ahmad bin Muhammad, *Al-Kashf wa al-Bayan (Discovery and Explanation)*, Research: Ibn Ashur, Beirut: Dar Ihya al-Turath al-Arabi, 1422 AH.
44. Tirmidhi, Muhammad bin Isa, *Jami' al-Tirmidhi*, Research by Ahmad Muhammad Shakir et al., Beirut: Dar Ihya al-Turath al-Arabi, n.d.
45. Tusi, Muhammad bin Hassan, *al-Tibyan fi Tafsir al-Quran*, Beirut: Ihya al-Turath al-Arabi, n.d.
46. Wahidi, Ali bin Ahmad, *al-Wasit fi Tafsir al-Quran al-Majid*, Research: Sheikh Ail Ahmad Abd al-Mojood et al., Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah, 1415 AH.
47. Zujjaj, Ibrahim bin Siri, *Arabization of the Quran*, Researched by Ibrahim Abyari, Qom: Dar al-Tafsir, 3rd Edition, 1416 AH.